

- 34 Τί τοῦτο τὸ καινὸν μυστήριον,
 Αἴγυπτον μὲν παταχθῆναι εἰς ἀπώλειαν,
 τὸν δὲ Ἰσραὴλ φυλαχθῆναι εἰς σωτηρίαν; 215
 ἀκούσατε τὴν δύναμιν τοῦ μυστηρίου.
- 35 οὐδέν ἐστιν, ἀγαπητοί, τὸ λεγόμενον καὶ γινόμενον
 δίχα παραβολῆς καὶ προκεντήματος.
 πάντα ὅσα ἂν γίνηται καὶ λέγηται παραβολῆς
 τυγχάνει, 220
 τὸ μὲν λεγόμενον παραβολῆς,
 τὸ δὲ γινόμενον προτυπώσεως·
 ἵνα ὡς ἂν τὸ γινόμενον διὰ τῆς προτυπώσεως δείκνυται,
- 36 οὕτως καὶ τὸ λαλούμενον διὰ τῆς παραβολῆς φωτισθῆ.
 τοῦτο δὴ γίνεται ἐπὶ προκατασκευῆς· 225
 ἔργον οὐκ ἀνίσταται,
 διὰ δὲ τὸ μέλλον διὰ τῆς τυπικῆς εἰκόνας ὁρασθαι·
- διὰ τοῦτο τοῦ μέλλοντος γίνεται προκέντημα
 ἢ ἐκ κηροῦ ἢ ἐκ πηλοῦ ἢ ἐκ ξύλου,
 ἵνα τὸ μέλλον ἀνίστασθαι 230
 ὑψηλότερον ἐν μεγέθει
 καὶ ἰσχυρότερον ἐν δυνάμει
 καὶ καλὸν ἐν σχήματι
 καὶ πλούσιον ἐν τῇ κατασκευῇ
 διὰ μικροῦ καὶ φθαρτοῦ προκεντήματος ὁραθῆ.

73 Srv. 1K 5,7.

74 Toto oslovení viz také v PP 2, 6.

75 Προκέντημα: tento pojem je charakteristický pro Melitónovu koncepci předobrazu. Starý zákon měl podobnou funkci vůči novozákonním událostem, jakou má model vůči zhotovené soše. Obraz vzoru a sochy, který byl v Melitónově době typickou helénistickou metaforou, se v křesťanské literatuře u Melitóna objevuje poprvé, srv. J. Daniélou, „Figure et événement chez Méliton de Sardes“, in: A. N. Wilder (ed.), *Neotestamentica et patristica: Eine Freundesgabe, Herrn Professor Dr. Oscar Cullmann zu seinem 60. Geburtstag überreicht*, Leiden 1962, s. 282–292. Ke kontextu dobové teorie exegese Starého zákona viz paralely v gnostickém *Ptolemaiově listu Flóře* IV 4–5, in: A. Harnack (ed.), *The Letter of Ptolemaeus to Flora*, Cambridge 1904, s. 8n. Melitónem užitý pojem προκέντημα se však

- 34 Jaké je to nové tajemství,
 že Egypt byl sražen do zkázy,
 avšak Izrael byl strážěn ke spáse? 215
 Poslyšte, jakou moc má tajemství!
- 35 To, co bylo řečeno, a to, co se stalo, není ničím, milování,⁷⁴
 je-li odděleno od svého symbolického
 významu a svého vzoru.⁷⁵
 Všechno, co se děje a co se mluví, má podíl na podobenství,
 – to, co se mluví, na podobenství, 220
 to, co se děje, na předobrazu –,
 aby tak, jako je to, co se děje, ozřejmováno prostřednictvím
 předobrazu,
 bylo i to, co se říká, objasněno prostřednictvím podobenství.⁷⁶
- 36 To je to, co se děje na základě vzoru: 225
 nevzniká jako hotové dílo,
 ale skrze to, co má být spatřeno prostřednictvím vzoru
 sloužícího jako předobraz.
 Z toho důvodu je vytvářen model budoucí věci
 z vosku, hlíny nebo ze dřeva,
 aby to, co má vzniknout,
 bylo spatřeno větší co do velikosti 230
 a mocnější co do síly
 a krásnější co do tvaru
 a bohatší co do výbavy,
 prostřednictvím malého a pomíjivého vzoru.

v křesťanské theologii pro vztah Starého a Nového zákona neprosadil, srv. B. Lohse, „Meliton von Sardes und der Brief des Ptolemäus an Flora“, in: E. Lohse et al. (eds.), *Der Ruf Jesu und die Antwort der Gemeinde: exegetische Untersuchungen; Joachim Jeremias zum 70. Geburtstag gewidmet von seinen Schülern*, Göttingen 1970, s. 188.

76 Někteří badatelé uvažují u pasáže PP 34–45, obsahující teorii Melitónovy typologické exegese, o možném vlivu stoické alegorické exegese, srv. např. E. Werner, „Melito of Sardes, the First poet of Deicide“, *HUCA* 37 (1966) 191–210, s. 210. A. M. Manis to však odmítá a za kontext považuje židovskou rabínskou exegesi, srv. „Melito of Sardis: Hermeneutic and Context“, *GOTR* 32/1–4 (1987) 387–401, s. 395. K tématu rané křesťanské typologické exegese srv. také J. Daniélou, *Sacramentum futuri. Études sur les origines de la typologie biblique*, Paris 1950.

- 37 ὁπόταν δὲ ἀναστῆ πρὸς ὃ ὁ τύπος, 235
 τό ποτε τοῦ μέλλοντος τὴν εἰκόνα φέρων,
 τοῦτ' ὡς ἄχρηστον γινόμενον λύεται,
 παραχωρήσαν τῷ φύσει ἀληθεῖ τὴν περὶ αὐτοῦ εἰκόνα.
 γίνεται δὲ τό ποτε τίμιον ἄτιμον
 τοῦ φύσει τιμίου φανερωθέντος. 240
- 38 ἐκάστῳ γὰρ ἴδιος καιρός·
 ἴδιος χρόνος τοῦ τύπου,
 ἴδιος χρόνος τῆς ὕλης,
 ἴδιος χρόνος τῆς ἀληθείας.
 ποιεῖς τὸν τύπον· 245
 τοῦτον ποθεῖς
 ὅτι τοῦ μέλλοντος ἐν αὐτῷ τὴν εἰκόνα βλέπεις.
 προκομίζεις τὴν ὕλην τῷ τύπῳ·
 ταύτην ποθεῖς
 δια τὸ μέλλον ἐν αὐτῇ ἀνίστασθαι. 250
 ἀπαρτίζεις τὸ ἔργον·
 τοῦτο μόνον ποθεῖς,
 τοῦτο μόνον φιλεῖς,
 ἐν αὐτῷ μόνῳ τὸν τύπον καὶ τὴν ὕλην καὶ τὴν ἀλήθειαν βλέπων.
- 39 Ὡς γοῦν ἐν τοῖς φθαρτοῖς παραδείγμασιν, 255
 οὕτως δὴ καὶ ἐν τοῖς ἀφθάρτοις·
 ὡς ἐν τοῖς ἐπιγείοις,
 οὕτω δὴ καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.
 καὶ γὰρ ἡ τοῦ κυρίου σωτηρία καὶ ἀλήθεια ἐν τῷ λαῷ
 προετυπώθη,
 καὶ τὰ τοῦ εὐαγγελίου δόγματα ὑπὸ τοῦ νόμου
 προεκηρύχθη. 260
- 40 ἐγένετο οὖν ὁ λαὸς τύπος προκεντήματος
 καὶ ὁ νόμος γραφὴ παραβολῆς·
 τὸ δὲ εὐαγγέλιον διήγημα νόμου καὶ πλήρωμα,
 ἡ δὲ ἐκκλησία ἀποδοχεῖον τῆς ἀληθείας.

- 37 Jakmile však je uskutečněno to, k čemu vzor sloužil, 235
 je to, co nese obraz toho budoucího,
 zničeno, protože se stalo nepotřebným,
 neboť ustoupilo tomu, co vpravdě je a čeho bylo obrazem.
 To, co kdysi mělo cenu, se stává bezcenným,
 protože se ukázalo to, co má skutečnou cenu. 240
- 38 Všechno má svůj vhodný čas:⁷⁷
 předobraz má svůj čas,
 látka má svůj čas,
 pravda má svůj čas.
 Vytváříš model skutečnosti: 245
 toužíš po něm,
 protože v něm vidíš obraz toho, co bude.
 Obstaráváš látku pro vzor:
 toužíš po ní
 kvůli tomu, co povstane díky ní. 250
 Dokončuješ dílo:
 po něm jedině toužíš,
 to jedině miluješ,
 v něm jedině vidíš vzor, látku a skutečnost.
- 39 Tak, jako tomu bylo v pomíjivých předobrazech, 255
 tak tomu bude také v nepomíjivých;
 jako tomu bylo v pozemských věcech,
 tak tomu bude také v nebeských.
 Vždyť Pánova spása a pravda⁷⁸ byla předobrazena
 v lidu
 a ustanovení Evangelia byla předem ohlášena
 prostřednictvím Zákona. 260
- 40 Lid se totiž stal předobrazem vzoru
 a Zákon písmem podobenství;
 Evangelium je totiž výkladem a naplněním⁷⁹ Zákona
 a církev je přibýtkem pravdy.

77 Καιρός: čas stanovený Bohem. Idea pochází z židovské apokalyptiky.

78 Srv. J 1,16–18. Viz též PP 4, 32.

79 Πλήρωμα: možná polemika s gnostickým pojetím Pléromatu.

- 41 ἦν οὖν ὁ τύπος τίμιος πρὸ τῆς ἀληθείας 265
καὶ ἦν ἡ παραβολὴ θαυμαστὴ πρὸ τῆς ἑρμηνείας·
τοῦτ' ἔστιν ὁ λαὸς ἦν τίμιος πρὸ τοῦ τὴν ἐκκλησίαν
ἀνασταθῆναι,
καὶ ὁ νόμος θαυμαστός πρὸ τοῦ τὸ εὐαγγέλιον
φωτισθῆναι.
- 42 ὁπότε δὲ ἡ ἐκκλησία ἀνέστη 270
καὶ τὸ εὐαγγέλιον προέστη,
ὁ τύπος ἐκενώθη παραδοὺς τῇ ἀληθείᾳ τὴν δύναμιν,
καὶ ὁ νόμος ἐπληρώθη παραδοὺς τῷ εὐαγγελίῳ
τὴν δύναμιν.
- 43 ὅν τρόπον ὁ τύπος κενοῦται τῷ φύσει ἀληθεῖ τὴν 275
εἰκόνα παραδοῦς,
καὶ ἡ παραβολὴ πληροῦται ὑπὸ τῆς ἑρμηνείας
φωτισθεῖσα,
οὕτως δὴ καὶ ὁ νόμος ἐπληρώθη τοῦ εὐαγγελίου
φωτισθέντος,
καὶ ὁ λαὸς ἐκενώθη τῆς ἐκκλησίας ἀνασταθείσης·
καὶ ὁ τύπος ἐλύθη τοῦ κυρίου φανερωθέντος,
καὶ σήμερον γέγονεν τὰ ποτε τίμια ἄτιμα
τῶν φύσει τιμίων φανερωθέντων.
- 44 Ἦν γάρ ποτε τίμιος ἡ τοῦ προβάτου σφαγὴ, 280
νῦν δὲ ἄτιμος διὰ τὴν τοῦ κυρίου ζωὴν·
τίμιος ὁ τοῦ προβάτου θάνατος,
νῦν δὲ ἄτιμος διὰ τὴν τοῦ κυρίου σωτηρίαν·
τίμιον τὸ τοῦ προβάτου αἷμα,
νῦν δὲ ἄτιμον διὰ τὸ τοῦ κυρίου πνεῦμα· 285
τίμιος ἄφωνος ἄμνος,
νῦν δὲ ἄτιμος διὰ τὸν ἄμωμον υἱόν·
τίμιος ὁ κάτω ναός,
νῦν δὲ ἄτιμος διὰ τὸν ἄνω Χριστόν·

- 41 Vzor byl vzácný před svým uskutečněním, 265
podobenství bylo obdivuhodné před svým výkladem.
Jinými slovy: lid byl vzácný předtím, než byla zbudována
církev,
a Zákon byl obdivován, než bylo zjeveno
Evangelium.
- 42 Jakmile byla zbudována církev 270
a bylo zvěstováno Evangelium,
předobraz ztratil svůj smysl a svou moc předal pravdě
a Zákon byl naplněn a svou moc předal
Evangeliiu.
- 43 Tak jako předobraz ztratil svůj smysl tím, že předal svůj 275
obraz tomu, co v pravdě je,
a podobenství je naplněno tím, že bylo osvětleno
výkladem,
tak byl také naplněn Zákon tím, že bylo zjeveno
Evangelium, 275
a lid ztratil svůj význam, protože byla zbudována
církev;
a předobraz byl odstraněn, protože se ukázal Pán
a dnes ztratilo svůj smysl to, co kdysi mělo cenu,
protože se ukázaly věci, které mají skutečnou cenu.⁸⁰
- 44 Kdysi totiž mělo cenu obětování ovce, 280
nyní ztratilo cenu prostřednictvím Pánova života;
cenu měla smrt ovce,
nyní ztratila cenu prostřednictvím Pánovy spásy;
cenu měla krev ovce,
nyní ztratila cenu prostřednictvím Pánova Ducha; 285
cenu měl beránek bez hlesu,
nyní ztratil cenu prostřednictvím Syna bez poskvrný;
cenu měl Chrám, který je dole,
nyní ztratil cenu prostřednictvím Krista shůry;⁸¹

80 Tato „substituční teorie“, podle níž křesťanský lid nahradil Izrael a evangelium Starý zákon, tvoří theologické pozadí Melitónova antijudaismu.

81 Chrám je předobrazem vzkrísěného Krista, jehož tělo představuje, srv. J 2,19–21; Ef 2,14–22. Podle Jz 21,22 v nebeském Jeruzalémě již chrámu

nebude, protože „jeho chrámem je Beránek“. Chrám implikuje kult, na Melitóna zde mohla tedy mít vliv pasáž o Kristově kněžství z Žd 4, 14; 6,20; 7,24–28.

- 45 ἦν τίμιος ἡ κάτω Ἱερουσαλήμ, 290
 νῦν δὲ ἄτιμος διὰ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ·
 ἦν τίμιος ἡ στενὴ κληρονομία,
 νῦν δὲ ἄτιμος διὰ τὴν πλατεῖαν χάριν.
 οὐ γὰρ ἐφ' ἐνὶ τόπῳ οὐδὲ ἐν βραχεὶ σχοινίσματι
 ἡ τοῦ θεοῦ δόξα καθίδρυται, 295
 ἀλλ' ἐπὶ πάντα τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης
 ἐκκέχυται ἡ χάρις αὐτοῦ,
 καὶ ἐνταῦθα κατεσκήνωκεν ὁ παντοκράτωρ θεὸς
 διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ·
 ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. 300
- 46 Τὸ μὲν οὖν διήγημα τοῦ τύπου καὶ τῆς ἀνταποδόσεως
 ἀκηκόατε·
 ἀκούσατε καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ μυστηρίου·
 τί ἐστὶν τὸ πάσχα;
 ἀπὸ γὰρ τοῦ συμβεβηκότος τὸ ὄνομα κέκληται·
 ἀπὸ τοῦ παθεῖν τὸ πάσχειν. 305
 μάθετε οὖν τίς ὁ πάσχων,
 καὶ τίς ὁ τῷ πάσχοντι συμπαθῶν,

- 45 cenu měl Jeruzalém, který je dole, 290
 nyní ztratil cenu prostřednictvím *Jeruzaléma shůry*;⁸²
 cenu mělo „úzké“ dědictví,
 nyní ztratilo cenu prostřednictvím „široké“ milosti.⁸³
 Neboť ne na jednom místě nebo v úzké části země
 sídlí Boží sláva, 295
 ale do všech končin obydlené země
 se vylévá jeho milost
 a tam⁸⁴ si učinil stánek vševládný Bůh
 skrze Ježíše Krista:
*jemu buď sláva na věky. Amen.*⁸⁵ 300
- 46 Když jste nyní slyšeli výklad⁸⁶ předobrazu a toho, co mu
 odpovídá,
 poslyšte také obsah⁸⁷ tajemství.
 Co je to Pascha?⁸⁸
 Jméno je odvozeno od toho, co se událo:
utrpení (paschein) pochází od slova *trpět (pathein)*.⁸⁹ 305
 Poučte se tedy, kdo je ten, kdo trpí,⁹⁰
 a kdo je ten, kdo má s trpícím soucit,⁹¹

82 Srv. *Ga* 4,26.

83 „Úzké dědictví“ je narážkou na získané území Palestiny, oproti „širokému“ vylití milosti Ducha o Letnicích, srv. *Sk* 2,17 = *Jl* 3,1.

84 Tj. v celém obydleném světě.

85 Srv. *Zj* 1,6. Zde končí první část spisu, která představuje z velké části výklad/historickou homilii přečtené pasáže *Exodu*. Následuje vlastní křesťanská paschální hagada, resp. liturgický hymnus v próze. Další doxologie viz: *PP* 10, 64; 65, 450; 105, 803. Spis byl patrně přednášen po částech během paschální vigilie kvartodecimánů a doxologie vyznačují jednotlivé oddíly, které jsou současně stylizovány podle pravidel řecké rétoriky jako zvláštní literární druhy.

86 Διήγημα: jedná se o rétorickou kategorii označující historický výklad; zde označuje první část spisu *PP* 1–45 jakožto historickou homilii na *Ex* 12.

87 Κατασκευή: rétorická kategorie označující rozvinutí předchozí διήγημα: následuje vlastní křesťanská hagada/liturgický hymnus v próze. Události vyvedení z Egypta byly předobrazem skutečného plánu spásy, jehož předehrou je stvoření a pád prvních lidí (*PP* 46–56).

88 Otázka je zde nejen rétorickým prostředkem zvyšujícím pozornost posluchačů, ale evokuje otázky o významu Pesachu kladené a zodpovídané

v rámci židovské pesachové hagady, srv. již *Ex* 12,26: „Co pro vás tato služba znamená?“ Rétorické otázky užívá Melitón v *PP* častěji.

89 Etymologie – ve stoické filosofii běžný prostředek hledání logu každé věci – představuje také jeden z důležitých vyjadřovacích prostředků druhé sofistiky. Na tomto místě je jedním z hlavních dokladů řeckého originálu Melitónova spisu, protože je jen velmi těžko představitelná v syrštině, srv. G. Zuntz, „Melito – Syriac?“, *VC* 6/4 (1952) 193–201, s. 196. V tomto případě se ovšem jedná o mylnou etymologii původem z aramejského Pesach odvozeného řeckého slova Pascha od novotvaru řeckého slovesa *paschein* (trpět). V raněkřesťanské literatuře po Melitónovi se ovšem tato etymologie slova Pascha objevuje častěji, srv. Ch. Mohrmann, *Études sur le latin chrétiens*, I, Rome 1961, s. 205–222. Kritizuje ji však již Órigenes. Překládat sloveso *paschein* ve významu „slavit Paschu“, jak činí M. Testuz a O. Perler, je ovšem nesprávné. Funkcí této etymologie v textu je pomocí „vědeckého“ prostředku, užívaného ve filosofii této doby, doložit ústřední tezi spisu, podle které je starozákonní Pascha typologickým předobrazem výkupného utrpení Krista.

- (47) καὶ διὰ τί πάρεστιν ὁ κύριος ἐπὶ τῆς γῆς
 ἵνα τὸν πάσχοντα ἀμφιασάμενος
 ἀρπάσῃ εἰς τὰ ὕψηλα τῶν οὐρανῶν. 310
- 47 Ὁ θεὸς ἐν ἀρχῇ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
 καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς διὰ τοῦ λόγου,
 ἀνεπλάσατο ἀπὸ τῆς γῆς τὸν ἄνθρωπον
 καὶ ἰδίαν πνοὴν μετέδωκεν.
 τοῦτον δὲ ἔθετο εἰς τὸν παράδεισον κατὰ ἀνατολάς 315
 ἐν Ἔδεμ, ἐκεῖ τρυφᾶν,
 τάδε αὐτῷ νομοθετήσας διὰ τῆς ἐντολῆς·
 Ἄπο παντὸς ξύλου βρώσει φάγετε,
 ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν ἀγαθὸν καὶ πονηρὸν
 οὐ φάγεσθε· 320
 ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγη
 θανάτῳ ἀποθανῆ.
- 48 ὁ δὲ ἄνθρωπος φύσει δεκτικὸς ὦν ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ,
 ὡσεὶ βῶλος γῆς ἐκατέρωθεν σπερμάτων,

- (47) a proč přišel Pán na zemi:
 aby se oblékl⁹² do toho, kdo trpí,
 a pozvedl ho až do nebeských výšin.⁹³ 310
- 47 Když Bůh na počátku stvořil nebe a zemi⁹⁴
 a všechno, co je v nich, svým Slovem,⁹⁵
 vytvořil ze země člověka
 a vdechl mu svůj vlastní dech.⁹⁶
 A postavil ho do zahrady na Východě 315
 v Edenu, aby zde žil šťastně.⁹⁷
 A dal mu tato přikázání:
 „Z každého stromu zahrady můžete jíst,
 ze stromu poznání dobrého a zlého však
 jíst nebudete: 320
 v den, kdy bys z něho pojedl,
 propadneš smrti.“⁹⁸
- 48 Avšak člověk, od přirozenosti schopný přijímat dobré i zlé,
 tak jako je hrouda země schopná přijímat dobrá
 i špatná semena,⁹⁹

90 „Ten, kdo trpí“ (πάσχων) je Adam a v něm celé lidstvo.

91 „Soucit s trpícím“ (τῷ πάσχοντι συμπαθῶν) má Kristus – pravý Beránek, vykupující člověka svým vlastním mnohotvárným utrpením. PP 46 představuje Melitónovo protignostické přeznačení mýtu o utrpení (πάθος) aiónu Sofie a jeho vykoupení pomocí soucitu (σμπάθεια) celého Pléromatu, do podoby historického utrpení Adama/lidstva a jeho vykoupení skrze Krista, srv. Klément Alexandrijský, *Excerpta ex Theodoto* 30,1–2 (SC 23, 124–127), viz: R. Cantalamessa, R., „Les homélies pascales de Méliton de Sardes et du Pseudo-Hippolyte et les Extraits de Théodote“, in: J. Fontaine – Ch. Kannengiesser (eds.), *Epektasis. Mélanges patristiques offerts à Jean Daniélou*, Paris 1972, s. 263–271.

92 Srv. též PP 66, 452. Tento termín pro Kristovo vtělení byl hojně rozšířen mezi řeckými i latinskými autory, píšícími proti doketismu: kromě Melitóna také u Tertulliana a Hippolyta. Proto je třeba vyloučit výklad, že by Logos oblékl lidství jen na způsob vnějšího šatu, srv. R. Cantalamessa, „Méliton de Sardes. Une christologie antignostique“, s. 18n.

93 Srv. 2K 12,2. Kristus se odívá do člověka, aby lidství přivedl k Bohu. Pozvednutí člověka do nebe v důsledku vykoupení Kristem zde představuje Melitónovu orthodoxní polemiku proti gnostickému mýtu

o znovuustavení aiónu Sofie v Pléromatu v důsledku gnostického vykoupění, srv. R. Cantalamessa, „Les homélies pascales de Méliton de Sardes et du Pseudo-Hippolyte et les Extraits de Théodote“, s. 264n.

94 V PP 47 následuje zpráva o stvoření světa a člověka (srv. Gn 1). S židovským svátkem Pesach bylo kromě události exodu asociováno jako jedna ze čtyř „velkých nocí“ také stvoření světa, k němuž mělo dojít v měsíci nisanu. Starozákonní čtení o stvoření je součástí velikonoční vigilie v latinské tradici i později.

95 Srv. J 1,3; Ž 32,6.

96 Srv. Gn 2,7. Duše člověka pochází z božího dechu. Lidská duše je „obrazem Otce“, srv. PP 56, 395. K Melitónově antropologii viz PP 56.

97 Srv. Gn 2,8, 15.

98 Srv. Gn 2,17.

99 Touto obraznou formulací Melitón klade důraz na svobodnou vůli člověka, v polemice proti soudobé valentínovské gnosi, popírající svobodu volby u jiného než zcela duchovního člověka, srv. Klément Alexandrijský, *Excerpta ex Theodoto* 56, 3 (SC 23, 172–175), viz T. Halton, „Valentinian Echoes in Meliton, Peri Pascha?“, in: *JTS* (N. S.) 20 (1969), s. 535–538.

- ἔδέξατο τὸν ἐχθρὸν καὶ λίχρον σύμβουλον, 325
καὶ προσαψάμενος τοῦ ξύλου παρέδωκε τὴν ἐντολὴν
καὶ παρήκουσεν τοῦ θεοῦ.
ἔξεβλήθη γοῦν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον
ὡς εἰς δεσμοτῆριον καταδίκων.
- 49 Τούτου δὲ πολυχόου καὶ πολυχρονίου γενομένου, 330
διὰ τῆς τοῦ ξύλου γεύσεως <διαλυθέντος>
καὶ εἰς γῆν χωρήσαντος,
κατελείφθη ὑπ' αὐτοῦ κληρονομία τοῖς τέκνοις αὐτοῦ·
κατέλιπεν γὰρ τοῖς τέκνοις κληρονομίαν 335
οὐκ ἀγνείαν ἀλλὰ πορνείαν,
οὐκ ἀφθαρσίαν ἀλλὰ φθοράν,
οὐ τιμὴν ἀλλὰ ἀτιμίαν,
οὐκ ἐλευθερίαν ἀλλὰ δουλείαν,
οὐ βασιλείαν ἀλλὰ τυραννίδα, 340
οὐ ζωὴν ἀλλὰ θάνατον,
οὐ σωτηρίαν ἀλλὰ ἀπώλειαν.
- 50 καὶνὴ δὲ καὶ φοβερὰ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς 345
ἐγίνετο ἀπώλεια.
τάδε γὰρ συνέβαινε αὐτοῖς
ἀνηπάζοντο ὑπὸ τῆς τυραννικῆς ἀμαρτίας,
καὶ ἤγοντο εἰς τοὺς χώρους τῶν ἐπιθυμιῶν 345
ἐν οἷς περιηγτοῦντο ὑπὸ τῶν ἀκορέστων ἡδονῶν,
ὑπὸ μοιχείας,
ὑπὸ πορνείας,
ὑπὸ ἀσελγείας,

- se chopil nepřátelského a nenasytného rádce:¹⁰⁰ 325
dotkl se stromu, a tak překročil příkázání
a neposlechl Boha.¹⁰¹
Byl tedy vyvržen do tohoto světa
jako odsouzený do žaláře.¹⁰²
- 49 A když zplodil mnoho dětí a velmi zestárnul, 330
došel porušení kvůli tomu, že jedl ze stromu,
a navrátil se do země.¹⁰³
A svým dětem zanechal dědictví:¹⁰⁴
svým dětem však zanechal jako dědictví 335
ne čistotu, ale nestoudnost,¹⁰⁵
ne neporušitelnost, ale zkázu,
ne čest, ale bezectnost,
ne svobodu, ale otroctví,
ne království, ale útlak, 340
ne život, ale smrt,
ne spásu, ale záhubu.
- 50 Neobvyklá a děsivá byla záhuba lidí na zemi. 345
Staly se jim totiž tyto věci:
Byli uchvacováni tyranským hříchem¹⁰⁶
a vedeni do oblastí nezřízených žádostí, 345
v nichž byli zcela pohlcováni nenasytnými rozkošemi,
cizoložstvím,
smilstvem,
nemravností,

100 Srv. *Gn* 3,1–6.101 Srv. *Gn* 3,11, 17.102 Srv. *Gn* 3,17–24. S koncepcí št'astné existence v ráji kontrastuje pojetí země jako místa trestu pro padlého člověka. Patrně se zde jedná o inspiraci platónským motivem, podle kterého jsou lidské duše jakoby ve vězení po pádu do těla z nebeského světa idejí, srv. Platón, *Faidón* 62b, in: *Platónovy spisy*, I, překl. F. Novotný, Praha 2003, s. 88; a *Kratylos* 400c, *Platónovy spisy*, I, s. 184, viz B. G. Tsakonas, „The Usage of the Scriptures in the Homily of Melito of Sardis On the Passion“, *Theologia* 38 (1967) 609–620, s. 610n.103 Srv. *Gn* 3,19, srv. též *PP* 55, 388.104 K „dědictví“ Adamova hříchu u Melitóna srv. A. Grillmeier, „Das Erbe des Sohne Adam's in der Pascha-Homilie Melitons“, *Scholastik* 20–24 (1949), s. 481–502.105 Patrně narážka na názor rozšířený ve starověku, že Adamův hřích měl sexuální charakter nebo že jeho důsledkem bylo pohlavní plození, které v rajském stavu neexistovalo, srv. E. Peterson, „Einige Beobachtungen zu den Anfängen der christlichen Askese“, in: *Frühkirche, Judentum und Gnosis*, Freiburg im Breisgau 1958, s. 218n.106 „Hřích“, síla zla, které bylo podrobena lidstvo od Adama, je zde personifikován, podobně viz *PP* 54.

- ὑπὸ φιλαργυρίας, 350
 ὑπὸ φόρων,
 ὑπὸ αἱμάτων,
 ὑπὸ τυραννίδος πονηρᾶς,
 ὑπὸ τυραννίδος παρανόμου.
- 51 καὶ γὰρ πατὴρ ἐπὶ υἷὸν ξίφος ἐπηνέγκατο, 355
 καὶ υἱὸς πατρὶ χεῖρας προσήνεγκεν
 καὶ μασθοὺς τιθηνοὺς ἀσεβῆς ἐτύπησεν·
 καὶ ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἀπέκτεινε,
 καὶ ξένος ξένον ἠδίκησεν,
 καὶ φίλος φίλον ἐφόνευσεν, 360
 καὶ ἄνθρωπος ἄνθρωπον ἀπέσφαξεν τυραννικῇ δεξιᾷ.
- (52) πάντες οὖν οἱ μὲν ἀνθρωποκτόνοι,
 οἱ δὲ πατροκτόνοι,
 οἱ δὲ τεκνοκτόνοι],
 οἱ δὲ ἀδελφοκτόνοι ἐπὶ τῆς γῆς ἐγενήθησαν. 365
- 52 τὸ δὲ καινότερον καὶ φοβρωότερον ἐπὶ [τῆς γῆς] ἠύρισκετο·
 μήτηρ τις ἤπτετο σαρκῶν ὧν ἐγέννησεν,
 <καὶ> προσήπτετο ὧν ἐξέθρεψε μασθοῖς,
 καὶ τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας εἰς κοιλίαν κατώρυσεν,
 καὶ φοβερὸς τάφος ἐγένετο ἢ δυστυχῆς μήτηρ, 370
 ὃ ἐκύησεν καταπίουσα τέκνον φοκετι προσλαλουτῆ.
- 53 πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα, ξένα καὶ φοβρωότερα καὶ ἀσελγέστερα,
 ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἠύρισκετο·
 πατὴρ ἐπὶ παιδὸς κοιτῆν,

- chamtivostí, 350
 vraždami,
 proléváním krve,
 tyranstvím špatnosti,¹⁰⁷
 tyranstvím nezákonnosti.
- 51 Vždyť i otec pozvedl dýku proti svému synu¹⁰⁸ 355
 a syn obrátil své ruce proti otcí
 a bezbožník udeřil prsy, které ho živily,
 a bratr zabil bratra
 a host se provinil proti hostiteli
 a přítel připravil o život přítele 360
 a člověk zavraždil člověka tyranskou rukou.
- (52) Všichni na zemi se tedy stali vrahy:
 jedni otcovrahy,
 jiní vrahy svých dětí,
 jiní bratrovrahy.¹⁰⁹ 365
- 52 A objevila se i děsivější a neslýchanější věc na zemi:
 jistá matka vztáhla ruku na těla, kterým dala život,
 a zakousla se do těch, které živila svými prsy,
 a plod svého břicha pohřbila ve svém břiše
 a nešťastná matka se stala děsivým hrobem, 370
 když pohltila dítě, které nosila ve svém lůně.¹¹⁰
 Již na ni nepromluvílo.
- 53 A ještě mnoho jiných podivných, velice děsivých
 a odporných věcí
 se objevilo mezi lidmi:
 otec plane po obcování s dítětem¹¹¹

107 „Tyranie žádostí“, srv. Platón, *Zákony* 863e, in: *Platónovy spisy*, V, překl. F. Novotný, Praha 2003, s. 285.

108 K následující pasáži srv. *Mi* 7,6; *Mt* 10,35; *L* 12,53.

109 Pozadí této pasáže jsou jak biblické texty: *Gn* 4,8; *Sd* 9,5; *J* 13,8; *Lv* 18,21; *Mdr* 12,5, tak také tragické postavy řecké hérojské mytologie: Orestés, Agamemnón a Médeia.

110 Kanibalismus matek zmiňuje *Dt* 28,53–57; *Mdr* 12,5; *2Kr* 6,28 n. Melitón zde patrně naráží na podobný případ během obléhání Jeruzaléma

r. 70 po Kr. Římany (na pád Jeruzaléma činí patrně narážku také v *PP* 99, 741–745), o němž se zmiňuje Josephus Flavius, *Válka židovská* VI 3, 199–213, překl. J. Havelka – J. Šonka, Praha 1965, s. 381n; o události referuje také Eusebios, *Hist. eccl.* III 6, 21–28 (SC 31, s. 108n). Melitón si je patrně také vědom obvinění křesťanů z pojídání dětí, srv. např. Athénagoras, *Legatio* 3 (Marcovich, s. 26n).

111 Srv. *Jr* 5,8; *Ř* 1,26. Apologeti často vytýkají pohanům hříchy proti přirozenosti, srv. Athénagoras, *Legatio* 34 (Marcovich, s. 106n).

- καὶ υἱὸς ἐπὶ μητρὸς, 375
καὶ ἀδελφὸς ἐπὶ ἀδελφῆς,
καὶ ἄρρην ἐπὶ ἄρρενος,
καὶ ἕτερος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον ἐχρεμέτιζον.
- 54 Ἐπὶ δὲ τούτοις ἡ ἁμαρτία ἠϋφραίνετο,
ἢ τοῦ θανάτου σύνεργος ὑπάρχουσα 380
προοδοιοπορεῖ εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς,
καὶ ἐτοιμάζει αὐτῷ τροφὰς τὰ τῶν νεκρῶν σώματα.
εἰς πᾶσαν δὲ ψυχὴν ἐτίθει ἡ ἁμαρτία ἴχνος
καὶ εἰς οὓς ἂν ἔθηκεν τούτους ἔδει τελευτᾶν.
- 55 πᾶσα οὖν σὰρξ ὑπὸ ἁμαρτίαν ἐπιπτεν 385
καὶ πᾶν σῶμα ὑπὸ θάνατον,
καὶ πᾶσα ψυχὴ ἐκ τοῦ σαρκίνου οἴκου ἐξηλαύετο.
καὶ τὸ λημφθὲν ἐκ γῆς εἰς γῆν ἀνελύετο,
καὶ τὸ δωρηθὲν ἐκ θεοῦ εἰς ἄδην κατεκλείετο.
- καὶ λύσις ἐγένετο τῆς καλῆς ἁρμογῆς, 390
καὶ διεχωρίζετο τὸ καλὸν σῶμα.
- 56 ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ θανάτου μεριζόμενος.
καινὴ γὰρ συμφορὰ καὶ ἄλωσις περιεῖχεν αὐτόν,
καὶ εἴλκετο αἰχμάλωτος ὑπὸ τὰς τοῦ θανάτου σκιάς,
ἔκειτο δὲ ἔρημος ἡ τοῦ πατρὸς εἰκὼν. 395
διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν τὸ τοῦ πάσχα μυστήριον
τετέλεσται ἐν τῷ τοῦ κυρίου σώματι.

- a syn s matkou 375
a bratr se sestrou
a muž s mužem¹¹²
a každý plane vášní k ženě svého bližního.¹¹³
- 54 Kvůli těmto věcem se hřích radoval,¹¹⁴
protože jako pomocník smrti 380
vešel do duší lidí
a připravil pro ni za potravu těla mrtvých.¹¹⁵
V každé duši hřích zanechal stopu
a ti, v nichž ji zanechal, museli zemřít.¹¹⁶
- 55 Každé tělo tedy upadlo pod moc hříchu¹¹⁷ 385
a každé tělo pod moc smrti
a každá duše byla vypuzena ze svého tělesného přibytku.
A to, co bylo vzato ze země, se navrátilo do země,¹¹⁸
a to, co bylo dáno od Boha, bylo uvězněno
v podsvětí;
a nastalo rozloučení krásné harmonie¹¹⁹ 390
a rozdělení půvabného těla.
- 56 Člověk byl totiž smrtí rozdělen na části.
Neboť ho postihlo nevidané neštěstí a zajetí
a byl vlečen jako zajatec pod stíny smrti
a obraz Otce¹²⁰ zůstal ležet opuštěný. 395
Z toho důvodu tedy bylo tajemství Paschy
naplněno v těle Pána.¹²¹

112 Srv. Ř 1,26.

113 Srv. Jr 5,8.

114 Personifikace hříchu pokračuje z PP 50, 344.

115 Srv. Př 1,12; Jon 2,3.

116 Hřích přinesl člověku smrt, čímž se stal „pomocníkem smrti“, viz PP 54, 380.

117 Melitón zde patrně nemá na mysli dědičný hřích ve smyslu Ř 5,14, protože zde nečiní úvahu, že by hřích panoval i nad těmi, kteří sami nezhrěšili jako Adam. K všeobecnému upadnutí do hříchu srv. PP 50–51.

118 Srv. PP 49, 532.

119 Tj. v důsledku hříchu došlo ve smrti k rozloučení nedílné jednoty těla a duše a nesmrtelná duše (viz PP 47, 314; 56, 395) byla uvězněna v podsvětí, podobně jako byl Izrael držen v Egyptě, odkud ji vysvobodil

svým sestupem do podsvětí Kristus (srv. PP 102), zatímco tělo se „navrátilo do země“ (Gn 3,19). K Melitónově antropologii srv. kap. Antropologie a soteriologie Melitónova spisu.

120 Εἰκὼν (srv. Gn 1,26): obrazem zde má Melitón podle všeho na mysli duši oddělenou od těla, viz též PP 47, 314. „Otcem“ je míněn patrně spíše Kristus než Bůh Otec, viz Kristovu stvořitelskou funkci v PP 81, 585, srv. též: Д. Ф. Бумажнов, „К истолкованию О пасхе 56, 395 св. Мелитона Сардского“, *Hyperboreus* 7/1–2 (2001), s. 352–359.

121 Tajemstvím Paschy, předobrazným v událostech vysvobození z Egypta, je vykoupení celého padlého člověka („toho, kdo trpí“) prostřednictvím utrpení Krista („toho, kdo má s trpícím soucít“). Kvůli hříchu došlo k rozdělení člověka, tělo se navrátilo do země a duše daná Bohem byla uvězněna v podsvětí. Skrze Kristovo vtělení, utrpení a tělesné vzkříšení

- 57 Πρότερον δὲ ὁ κύριος προωκονόμησεν τὰ ἑαυτοῦ πάθη
 ἐν πατριάρχαις καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν παντὶ
 τῷ λαῷ,
 διὰ τε νόμον καὶ προφητῶν ἐπισφραγισάμενος. 400
 τὸ γὰρ μέλλον καινῶς καὶ μεγάλως ἔσεσθαι,
 τοῦτο ἐκ μακροῦ προοικονομεῖται,
 ἵν' ὁπόταν γένηται πίστεως τύχη
 ἐκ μακροῦ προοραθῆν.
- 58 οὕτω δὴ καὶ τὸ τοῦ κυρίου μυστήριον 405
 ἐκ μακροῦ προτυπωθῆν,
 διὰ δὲ τύπον ὁραθῆν,
 σήμερον πίστεως τυγχάνει τετελεσμένον
 καίτοι ὡς καινὸν τοῖς ἀνθρώποις νομιζόμενον.
 ἔστιν γὰρ καινὸν καὶ παλαιὸν τὸ τοῦ κυρίου
 μυστήριον· 410
 παλαιὸν μὲν κατὰ τὸν νόμον,
 καινὸν δὲ κατὰ τὴν χάριν.
 ἀλλ' ἐὰν ἀποβλέψῃς εἰς τὸν τύπον,
 τοῦτον ὄψῃ διὰ τῆς ἐκβάσεως.
- 59 τοιγαροῦν εἰ βούλει τὸ τοῦ κυρίου μυστήριον ιδέσθαι, 415
 ἀπόβλεψον εἰς τὸν Ἀβὲλ τὸν ὁμοίως φονευόμενον,
 εἰς τὸν Ἰσάκ τὸν ὁμοίως συμποδιζόμενον,

bylo umožněno opětne spojení obou částí ve vzkříšení celého člověka, které je eschatologickou nadějí spisu. Tento motiv byl patrně také obsahem Melitónova ztraceného díla *O duši a těle neboli O jednotě*, srv. O. Perler, „Recherches sur le *Peri Pascha* de Méliton“, *RJR* 51 (1963), s. 407–421.

- 122 Προωκονόμησεν: „οικονομία“ je raněkřest'anský soteriologický pojem.
 123 V *PP* 57–65 následují starozákonní předobrazy Kristova utrpení, srv. též *L* 18,31n; 24,25–27.44–46; *S*k 17,2n; *1K* 15,3n; *1P* 1,11n.
 124 Následuje výčet starozákonních předobrazů Kristova utrpení; podruhé se objevuje také v *PP* 69, 480–488. K paralelám tohoto katalogu v křesťanské literatuře 2. a 3. století s potenciálním Melitónovým vlivem srv. O. Perler, „Typologie der Leiden des Herrn in Melitons *Peri Pascha*“, in: P von Granfield – J. A. Jungmann (eds.), *Kyriakon. Festschrift Johannes Quasten*, Münster 1970, s. 256–265. Melitónovy katalogy v *PP* 59,

- 57 Tak Pán již předem připravil¹²² své vlastní utrpení
 v patriarších, prorocích a v celém
 lidu,¹²³
 když jim vtiskl znamení skrze Zákon a proroky. 400
 Nebot' to, co mělo nastat v nové a velkolepé podobě,
 je již dávno předem připraveno,
 aby to došlo víry, až se to stane,
 protože to bylo již dávno předobrazeno.
 58 Tak také Pánovo tajemství, 405
 které bylo již dávno předobrazeno
 a skrze předobraz spatřeno,
 dnes dochází víry, protože bylo dovršeno,
 ačkoli je lidé pokládají za nevidané.
 Tak je tedy Pánovo tajemství nové
 i staré: 410
 staré podle Zákona,
 nové však podle milosti;
 pohlédneš-li však na předobraz,
 spatříš je prostřednictvím jeho naplnění.
 59 Chceš-li tedy spatřit Pánovo tajemství, 415
 pohléd' na Ábela, který je podobně zabit,¹²⁴
 na Izáka, který je podobně svázán,¹²⁵

415–421 a 69, 480–488 byly později recipovány u Paulina z Noly, srv. S. Leanza, „Una pagina di Melitone di Sardi in Paolino di Nola“, *Orpheus* 5 (1984), s. 444–451; E. Cattaneo, „Il Christus patiens nel giusto perseguitato. Reminiscenze melitoniane in s. Paolino di Nola“, *Koinonia* 9 (1985), s. 141–152.

- 125 Srv. *Gn* 22, viz též *PP* 69, 482. Svázání Izáka (hebr. *akeda*) bylo v židovských targumech na *Ex* 12 vykládáno jako jedna ze čtyř velkých nocí dějin Izraele, které byly časově spojeny s Pesachem (14./15. nisanu), vedle stvoření, východu z Egypta a eschatologického příchodu mesiáše o pesachové noci. V křesťanské interpretaci vystupuje Izák jako předobraz Krista již před Melitónem v *NZ* (*R* 4,16–25; 8,31n; *Žd* 11,17n) a v *Listu Barnabášově* 7, in: *Spisy apoštolských otců*, s. 43, který představuje jeden z Melitónových pramenů. Od Melitóna se vedle dvou zmínek

- 60 εἰς τὸν Ἰωσήφ τὸν ὁμοίως πιπρασκόμενον,
 εἰς τὸν Μωσοῦν τὸν ὁμοίως ἐκτιθέμενον,
 εἰς τὸν Δαυεῖδ τὸν ὁμοίως διωκόμενον, 420
 εἰς τοὺς προφῆτας τοὺς ὁμοίως διὰ Χριστὸν πάσχοντας.
 ἀπόβλεπον δὲ καὶ εἰς τὸ ἐν γῆ Αἰγύπτῳ πρόβατον
 σφαζόμενον,
 τὸ πάταξαν τὴν Αἴγυπτον
 καὶ σῶσαν τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ αἵματος.
- 61 Ἔστιν δὲ διὰ προφητικῆς φωνῆς τὸ τοῦ κυρίου
 μυστήριον κηρυσ- 425
 φησὶν γὰρ Μωσοῦς πρὸς τὸν λαόν· [σόμενον.
 Καὶ ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην
 ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας,
 καὶ οὐ μὴ πιστεύσητε ἐπὶ τὴν ζωὴν ὑμῶν.
- 62 ὁ δὲ Δαυεῖδ εἶπεν· 430
 Ἵνα τί ἐφρούραζαν ἔθνη
 καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;
 παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς
 καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ
 κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ. 435

o svázání Izáka v PP dochovalo několik fragmentů ze spisu, který byl patrně nejobsáhlejším raněkřesťanským komentářem k obětování Izáka z 2. století, kde je Izák typologicky vyložen jako předobraz Krista, viz S. G. Hall, *Melito of Sardis*, zl. 9, s. 74. V zl. 10–11, viz Hall, *Melito of Sardis*, s. 76, je předobrazem Krista beran obětovaný místo Izáka, který zachránil Izáka – Kristova obět' je tak vykoupením lidu, jehož předobrazem je zde Izák. Podle židovských pramenů se *akeda* odehrála na místě budoucího jeruzalémského Chrámu a představuje tak jeho zakládající legendu. Melitónovo zdůraznění, že Kristus byl ukřižován „uprostřed Jeruzaléma“ (viz PP 72, 506; 94, 694 a 94, 704) může souviset s jeho snahou spojit předobraz svázání Izáka s ukřižováním Krista. To, že Melitón užívá pojem „svázání“ a nikoli např. „obětování“ Izáka, svědčí o jeho znalosti dobových židovských výkladů této události, srv. R. L. Wilken, „Melito, the Jewish Community at Sardis, and the Sacrifice of Isaac“, zejména s. 64–67. K tématu viz také: P. R. Davies, „Martyrdom and Redemption. On the Development of Issac Typology in the Early Church“, *StPatr XVII/2*, Oxford 1982, s. 652–658. Viz též: J. Daniélou, „Le sacrifice d'Isaac“, in: *Sacramentum futuri*, s. 97–111.

- 60 na Josefa, který je podobně prodán,
 na Mojžíše, který je podobně odložen,
 na Davida, který je podobně pronásledován, 420
 na proroky, kteří podobně trpí kvůli Kristu.¹²⁶
 Pohleď také na ovci obětovanou v egyptské
 zemi,
 která bila Egypt
 a zachránila Izrael skrze svou krev.
- 61 Také prostřednictvím hlasu proroků je zvěstováno
 Pánovo tajemství. 425
 Mojžíš totiž praví lidu:
 „Spatříte svůj život viset
 před svými očima v noci i ve dne,
 avšak neuvěříte ve svůj život.“¹²⁷
- 62 A David pravil: 430
 „Proč se národy bouřily,
 proč národy strojily marné plány?
 Srotili se králové země,
 vládcové se spolu umlouvali
 proti Hospodinu a Pomazanému jeho.“¹²⁸ 435

126 To, že Kristus trpěl v prorocích jako ve svém předobrazu, představuje v dobové křesťanské literatuře neobvyklou myšlenku. Objevuje se ještě také v pseudo-Cyprianově spisu *Adversus Iudaeos* 3 (PL 4, 921 B). Autor tohoto spisu a Melitón patrně čerpali ze společného pramene, srv. E. Peterson, „Ps. Cyprian, *Adversus Iudaeos* und Melito von Sardes“, *VC* 6/1 (1952), s. 33–43, zejména s. 37n.

127 Srv. *Dt* 28,66, Melitónovo znění se odchyluje od LXX. „Životem“ zde Melitón míní Krista. Je tak vůbec prvním křesťanským autorem, který cituje toto starozákonní místo, jež hrálo v pozdější teologii rané církve důležitou roli, v christologickém smyslu (viz ale již *Ga* 3,13). V tomto kontextu se nachází v různých variantách u velké řady křesťanských spisovatelů, např. u Eirénaia, Klémenta Alexandrijského, Tertulliana nebo Řehoře z Nyssy. Pravděpodobně tvořilo součást katechetických sbírek testimonií vztahujících se k symbolice kříže, odkud bylo převzato, srv. Daniélou, J., „Das Leben, das am Holtze hängt. *Dt* 28,66 in der altchristlichen Katechese“, in: J. Betz, – H. Fries, (eds.), *Kirche und Überlieferung*, Herder, Freiburg 1960, s. 22–34.

128 Srv. *Ž* 2,1–2; srv. *Sk* 4,25–27.

- 63 ὁ δὲ Ἰερεμίας·
 Ἐγὼ ὡς ἄρνιον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι.
 ἐλογίσαντο εἰς ἐμὲ κακὰ εἰπόντες·
 Δεῦτε ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ
 καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἐκ γῆς ζώντων· 440
 καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῆ.
- 64 ὁ δὲ Ἡσαίας·
 Ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν ἦχθη,
 καὶ ὡς ἄμνός ἄφωνος ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν
 οὗτος οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· 445
 τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;
- 65 πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα ὑπὸ πολλῶν προφητῶν ἐκηρύχθη
 εἰς τὸ τοῦ πάσχα μυστήριον,
 ὃ ἐστὶν Χριστός·
 ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. 450
- 66 Οὗτος ἀφικόμενος ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ τὴν γῆν διὰ τὸν
 πάσχοντα,
 αὐτὸν δὲ ἐκείνιον ἐνδυσάμενος διὰ παρθένου μήτρας
 καὶ προελθὼν ἄνθρωπος,
 ἀπεδέξατο τὰ τοῦ πάσχοντος πάθη
 διὰ τοῦ παθεῖν δυναμένου σώματος, 455
 καὶ κατέλυσεν τὰ τῆς σαρκὸς πάθη·

- 63 A Jeremjáš:
 „Jsem jako nevinný beránek vedený na porážku.
 Zamýšleli proti mně zlé a říkali:
 „Pojďme, dejme mu dřevo namísto chleba,
 vytrhněme jej ze země živých;
 at' už není připomínáno jeho jméno.“¹²⁹ 440
- 64 A Izajáš:
 „Byl jako ovce vedená na porážku
 a němý jako ovce před strážáčem,
 svá ústa neotevřel.
 Kdopak pomyslí na jeho pokolení?“¹³⁰ 445
- 65 I mnoho jiného předpověděli mnozí proroci
 o tajemství Paschy,
 kterým je Kristus.¹³¹
 Jemu buď sláva na věky. Amen.¹³² 450
- 66 To on je ten, který sestoupil¹³³ z nebes na zemi kvůli
 trpícimu,¹³⁴
 toho si oblékl¹³⁵ v lůně,
 a jako člověk přišel na svět,¹³⁶
 přijal utrpení toho, kdo trpěl,
 a skrze tělo, podrobené utrpení,¹³⁷
 zničil utrpení těla.¹³⁸ 455

129 Srv. Jr 11,19.

130 Srv. Iz 53,7–8.

131 K „tajemství Paschy“ srv. PP 11, 65.

132 Další doxologie srv. PP 10, 64; 45, 300 a 105, 803.

133 Srv. Sk 8,32–33. Ἀφικόμενος: badatelé v tomto Melitónově výrazu spatřují narážku na *afikoman*, který představoval část nekvašeného chleba, ukrytého a nalezeného na závěr židovského pesachového sederu jako symbol příchodu mesiáše o pesachové noci. Kristus je tak v Melitónově textu ohlášen jako očekávaný mesiáš, jehož příchod již nastal a jehož přítomnost je aktuálně zakoušena (Melitónova deeschatologizace). Druhý výskyt slova srv. PP 86, 625.

134 Zde začíná výklad naplnění starozákonních předobrazů a prorocství v události pašijí.

135 Srv. též PP 46, 309.

136 PP 66 představuje centrální pasáž textu, prohlašující skutečnost vtělení Krista, které vedlo k vykoupení člověka. Protignostické antivaleťtinovské zaměření této pasáže doložil R. Cantalamessa, „Méliton de Sardes. Une christologie antignostique“, s. 16. Vliv valentínovského zdroje na Melitóna zde potvrdil také T. Halton, „Valentinian Echoes in Melito Peri Pascha?“, s. 537–538.

137 PP 66, 455 n: Kristus přijal tělo (σῶμα) na rozdíl od těla (σάρξ) padlého člověka.

138 Σαρκὸς πάθη proti gnostickému „utrpení duše“ (πάθη τῆς ψυχῆς), srv. R. Cantalamessa, „Les homélie pascales de Méliton de Sardes et du Pseudo-Hippolyte et les Extraits de Théodote“, s. 265n.

- τῷ δὲ θανεῖν μὴ δυναμένῳ πνεύματι
ἀπέκτεινεν τὸν ἀνθρωποκτόνον θάνατον.
- 67 αὐτὸς γὰρ ὡς ἀμνὸς ἀχθεῖς
καὶ ὡς πρόβατον σφαγεῖς, 460
ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς τοῦ κόσμου λατρείας
ὡς ἐκ γῆς Αἰγύπτου,
καὶ ἔλυσεν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας
ὡς ἐκ χειρὸς Φαραῶ,
καὶ ἐσφράγισεν ἡμῶν τὰς ψυχὰς τῷ ἰδίῳ πνεύματι 465
καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος τῷ ἰδίῳ αἵματι.
- 68 οὗτός ἐστιν ὁ τὸν θάνατον ἐνδύσας αἰσχύνην
καὶ τὸν διάβολον στήσας πενθήρη
ὡς Μωυσῆς τὸν Φαραῶ.
οὗτός ἐστιν ὁ τὴν ἀνομίαν πατάξας 470
καὶ τὴν ἀδικίαν ἀτεκνώσας
ὡς Μωυσῆς Αἴγυπτον.
- οὗτός ἐστιν ὁ ρυσάμενος ἡμᾶς ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν,
ἐκ σκότους εἰς φῶς,
ἐκ θανάτου εἰς ζωὴν, 475

- a Duchem, který nemůže zemřít,¹³⁹
zabil smrt, zabíjející člověka.¹⁴⁰
- 67 On sám totiž, přivedený jako beránek
a zabitý jako ovce, 460
nás osvobodil z poddanství světu
jako z egyptské země;
a vysvobodil nás z otroctví d'ábla¹⁴¹
jako z ruky faraóna;
a označil¹⁴² naše duše svým vlastním Duchem 465
a údy našeho těla svou vlastní krví.
- 68 To je ten, který oblékl smrt do studu
a d'ábla uvrhl do smutku
tak jako Mojžíš faraóna.¹⁴³
To on je ten, který zasadil ránu nepravosti 470
a nespravedlnost zbavil potomstva
tak jako Mojžíš Egypt.
- To on je ten, který nás vyvedl z otroctví ke svobodě,¹⁴⁴
ze tmy ke světlu,¹⁴⁵
ze smrti k životu, 475

139 Slovo „Duch“ je zde použito o Kristu. Kristus na jedné straně skrze své tělo trpěl a přijal utrpení trpícího člověka, na druhé straně je svým Duchem impasibilní, čímž již Melitón v základu podává orthodoxní odpověď na problém boží proměnlivosti, který se pokoušeli řešit také valentínovští gnostici. Rozpracovanou orthodoxní verzi problému podává později Eirénaios v teorii dvojího Krista, psychického, který trpěl, a Krista Ducha, který zůstává impasibilní, srv. R. Cantalamessa, „Les homélie pascales de Méliton de Sardes et du Pseudo-Hippolyte et les Extraits de Théodote“, s. 265. Opozice *corpus (caro) – Spiritus* se v Melitónově době používala pro vystižení lidství a božství Krista, srv. R. Cantalamessa, „Méliton de Sardes. Une christologie antignostique“, s. 21n.

140 „Smrt smrti“ zabíjející člověka (srv. J 8,14) prostřednictvím Kristova utrpení je *peripeteia*, rozuzlení celého dramatického děje, srv. T. Halton, „The Death of Death in Melito, Peri Pascha“, *ITQ* 36/3 (1969), s. 169–173. „Smrt smrti“ vedla k obrácení osudu dosud pronásledovaného lidstva, současně však také změnila osud jeho údajných vrahů – dosud preferovaných Izraelitů (srv. níže zejména PP 93 a 99), viz T. Halton, „Stylistic Device in Melito, ΠΕΡΙ ΠΑΣΧΑ“, s. 253.

141 Jeho předobrazem bylo otroctví Izraele v Egyptě.

142 Ἐσφράγισεν, rozvíjí symboliku naznačenou ve starozákonním předobrazu, srv. PP 14–15. Starší bádání zde spatřovalo narážku na křest, ovšem v této rané době křest součástí Paschy kvartodecimánů patrně ještě nebyl.

143 Poražený faraón (srv. PP 20) jako předobraz d'ábla, přemoženého Kristem.

144 Melitónův text PP 68, 473–476 je literárně přímo závislý na židovské hagadě, jejíž pozdější podoba se uchovala v traktátu *Mišny Pesachim* X, 5, in: *Hebrew-English Edition of the Babylonian Talmud. Pesachim*, London 1990, s. 99b – 121b. Toto místo je jedním z důkazů, že druhá část PP 46–105 představuje křesťanskou verzi židovské pesachové hagady, která v některé své starší podobě musela existovat již v Melitónově době, srv. S. G. Hall, „Melito in the Light of the Passover Haggadah“, *JTS* (N. S.) 22 (1971), s. 29–46, zejména s. 31–34. Biblickou paralelu představuje kniha *Est* 9,22.

145 Srv. *1P* 2,9; též *Ko* 1,12–13; *Sk* 26,17–18. Tato věta se objevuje v židovské pesachové hagadě, srv. D. Flusser, „Some Notes on Easter and the Passover Haggadah“, *Immanuel* 7 (1977), s. 52–60, s. 58n. V křesťanské tradici je symbolika světla od Melitóna i nadále součástí velikonoční liturgie.

- ἐκ τυραννίδος εἰς βασιλείαν αἰώνιον,
καὶ ποιήσας ἡμᾶς ἱεράτευμα καινὸν
καὶ λαὸν περιούσιον αἰώνιον.
- 69 οὗτός ἐστιν τὸ πάσχα τῆς σωτηρίας ἡμῶν.
οὗτός ἐστιν ὁ ἐν πολλοῖς πολλὰ ὑπομείνας· 480
οὗτός ἐστιν ὁ ἐν τῷ Ἀβὲλ φονευθεὶς,
ἐν δὲ τῷ Ἰσακ δεθεὶς,
ἐν δὲ τῷ Ἰακώβ ξενιτεύσας,
ἐν δὲ τῷ Ἰωσήφ πραθεὶς,
ἐν δὲ τῷ Μωυσῆ ἔκτεθεὶς, 485
ἐν δὲ τῷ ἄμνῳ σφαγεὶς,
ἐν δὲ τῷ Δαυεὶδ διωχθεὶς,
ἐν δὲ τοῖς προφήταις ἀτιμασθεὶς.
- 70 οὗτός ἐστιν ὁ ἐν παρθένῳ σαρκωθεὶς,
ὁ ἐπὶ ξύλου κρεμασθεὶς, 490
ὁ εἰς γῆν ταφεὶς,
ὁ ἐκ νεκρῶν ἀνασταθεὶς,
ὁ εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν οὐρανῶν ἀναλημφθεὶς.
- 71 οὗτός ἐστιν ὁ ἄμνος ὁ φονευόμενος·
οὗτός ἐστιν ὁ ἄμνος ὁ ἄφωνος· 495
οὗτός ἐστιν ὁ τεχθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς καλῆς ἀμνάδος·
οὗτός ἐστιν ὁ ἐξ ἀγέλης λημφθεὶς,
καὶ εἰς σφαγὴν συρεὶς,
καὶ ἐσπέρας τυθεὶς,

- z tyranie do věčného království,
a učinil nás novým *kněžstvem*
a *zvláštním lidem* na věky.¹⁴⁶
- 69 To on je Pascha naší spásy.
To on je ten, který v mnohých mnohé vytrpěl:¹⁴⁷ 480
to on byl v Ábelovi zabit
a v Izákovi svázán¹⁴⁸
a v Jákobovi pobýval v cizině¹⁴⁹
a v Josefovi prodán
a v Mojžíšovi odložen¹⁵⁰ 485
a v beránkovi zabit
a v Davidovi pronásledován¹⁵¹
a v prorocích znevážen.¹⁵²
- 70 To on je ten, který v Panně přijal tělo,¹⁵³
který byl pověšen na dřevo, 490
který byl pohřben do země,
který byl vzkříšen z mrtvých,¹⁵⁴
který byl vzat do výšin nebes.
- 71 To on je beránek zabitý,¹⁵⁵
to on je beránek, který neotevřel ústa,¹⁵⁶ 495
to on je ten, který byl zrozen z Marie, krásné ovečky;¹⁵⁷
to on byl *vzat ze stáda*¹⁵⁸
a vlečen na porážku¹⁵⁹
a *večer* obětován¹⁶⁰

146 Srv. Ex 19, 5–6; 23,22 (LXX); 1P 2,9.

147 Následuje katalog starozákonních předobrazů Kristova utrpení, viz již také PP 59, 415–421. Starozákonní předobrazy jsou uvedeny ve stejném pořadí jako v PP 59, připojen je navíc Jákob pobývající v cizině a obětovaný pesachový beránek, který je uveden mimo pořadí v PP 60.

148 Srv. též PP 59, 417.

149 Narážka na Jákobův pobyt u Lámana (Gn 29–30) a typologicky na Kristův pobyt v Egyptě (Mt 2,13–23) nebo na jeho odmítnutí v domovině (L 4,23–29; J 1,11).

150 Srv. Ex 2,3.

151 Tj. Saulem, 1S 18,6n, nebo Abšalómem, 2S 15,13n.

152 Viz též PP 59, 421.

153 Σαρκωθεὶς: tento obrat, který nezná NZ, apoštolští otcové ani apologeti, užívá Melitón pro Kristovo vtělení mezi ranými patristickými autory

jako první. Srv. též PP 104, 784. Vtělení Krista se podle Anastasia Sinajského, *Vitae dux* 13 (PG 89, 228) věnoval také Melitónův nedochovaný spis *De incarnatione Christi*, srv. R. Cantalamessa, „Méliton de Sardes. Une christologie antignostique“, s. 19.

154 Zde pasivní forma slovesa, podobně jako v PP 104, 787, srv. Ř 8,34; aktivní sloveso viz PP 8, 53; 99, 746; 101, 753; 105, 800.

155 Pasáž PP 71 se inspiroje starozákonními předobrazy z PP 63–65.

156 Srv. Iz 53,7; Sk 8,32.

157 Melitónův asianismus, zde podtrhující antidoketickou pozici.

158 Srv. Ex 12,5; srv. 1S 17,34.

159 Srv. Iz 53,7; *Petrovo evangelium* 3, 6, in: J. A. Dus – P. Pokorný (eds.), *Neznámá evangelia*, s. 230.

160 Srv. Ex 12,6. V souladu s J 19,14, že Kristus byl odsouzen kolem poledne; naproti tomu Mk 15,25: ukřižován v 9 hodin ráno.

- καὶ νύκτωρ ταφεῖς, 500
 ὁ ἐπὶ ξύλου μὴ συντριβεῖς,
 εἰς γῆν μὴ λυθείς,
 ἐκ νεκρῶν ἀναστάς,
 καὶ ἀναστήσας τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς κάτω ταφῆς.
- 72 Οὗτος πεφόνευται· 505
 καὶ ποῦ πεφόνευται; ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ.
 <ὕπὸ τίνων; ὑπὸ τοῦ Ἰσραήλ.>
 διὰ τι; ὅτι τοὺς χυλοὺς αὐτῶν ἐθεράπευσεν
 καὶ τοὺς λεπροὺς αὐτῶν ἐκαθάρισεν
 καὶ τοὺς τυφλοὺς αὐτῶν ἐφωταγώγησεν 510
 καὶ τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ἀνέστησεν,
 διὰ τοῦτο ἀπέθανεν.
 ποῦ γέγραπται ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις·
 Ἐνταπέδωκάν μοι κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν
 καὶ ἀτεκνίαν τῆ ψυχῆ μου, 515
 λογισάμενοι ἐπ' ἐμέ κακὰ εἰπόντες·
 Δήσωμεν τὸν δίκαιον
 ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν;
- 73 τί ἐποίησας, ὦ Ἰσραήλ, τὸ καινὸν ἀδίκημα; 520
 ἠτίμησας τὸν τιμήσαντά σε·
 ἠδόξησας τὸν δοξήσαντά σε·
 ἀπηρηνήσω τὸν ὁμολογήσαντά σε·
 ἀπεκήρυξας τὸν κηρύξαντά σε·
 ἀπέκτεινας τὸν ζωοποιήσαντά σε.

- a v noci pohřben,¹⁶¹ 500
 jemuž na dřevě *nebyla kost zlomena*,¹⁶²
 který v zemi nespatriil porušení,¹⁶³
 který vstal z mrtvých
 a vzkřísil člověka z hrobu podsvětí.¹⁶⁴
- 72 To on byl zabit.¹⁶⁵ 505
 A kde byl zabit? Uprostřed Jeruzaléma.¹⁶⁶
 Kým? Izraelem.¹⁶⁷
 Proč? Protože uzdravil jejich chromé
 a očistil jejich malomocné
 a přivedl ke světlu jejich slepé 510
 a vzkřísil jejich mrtvé!¹⁶⁸
 proto zemřel.
 Kde je psáno v Zákoně a prorocích:
 „Za dobro mi odplatili zlobou
 a mé duši osiřelostí,¹⁶⁹ 515
 osnovali proti mně zlo a říkali:¹⁷⁰
 „Spoutejme spravedlivého,
 protože je nám na obtíž?“¹⁷¹
- 73 Jakou neslýchanou nespravedlnost jsi to učinil, Izraeli? 520
 Znevážil jsi toho, kdo ti prokázal poctu;¹⁷²
 opovrhl jsi tím, který ti vzdal čest;
 zapřel jsi toho, kdo se k tobě přiznal;
 zřekl ses toho, který tě veřejně uznal;
 zabil jsi toho, který ti dal život.

161 Srv. Ex 12,8, 10.

162 Srv. Ex 12,10 (LXX 46); J 19, 32–37.

163 Srv. Sk 2,31, na rozdíl od padlého člověka, viz PP 49, 532; 55, 388.

164 „Z hrobu podsvětí“: nepřímá narážka na Kristův *descensus ad inferos*, dále viz PP 102, 759–764.

165 Zde končí oddíl začínající v PP 47. Následující otázky uvádějí nový oddíl PP 72–99 obsahující břitkou polemiku proti Izraeli.

166 Podobné konstatování se v Melitónově spise objevuje ještě třikrát, srv. PP 93, 692; 94, 694 a 94, 704. Je v zřejmém rozporu s novozákonním podáním, podle kterého byl Kristus ukřižován za branami města (srv. Mk 20–22). K diskusi k tomuto tématu srv. kap. Melitónova cesta do Jeruzaléma. Z faktu, že se Golgota v Melitónově době

nacházela v blízkosti středu města, Melitón vyvozoval také theologické důsledky, srv. paralelu ukřižování Krista se „svázáním Izáka“ (*akeda*), k němuž mělo dojít na místě jeruzalémského Chrámu, v PP 59, 417 a 69, 482.

167 V PP 72–99 Melitón sdílí tendenci, podobně jako *Petrovo evangelium*, in: J. A. Dus – P. Pokorný (eds.), *Neznámá evangelia*, s. 229–233, přičíst vinu za ukřižování Krista výhradně Izraeli.

168 Srv. Mt 11,5; Lk 7,22; Iz 35,4–7, viz též PP 89.

169 Srv. Ž 35 (34 LXX), 12.

170 Srv. Jr 11,19; Iz 3,9.

171 Srv. Iz 3,10.

172 Melitón má patrně na mysli znevážení Krista z Mt 27,27–30 par.

- 74 τί ἐποίησας, ὦ Ἰσραήλ; ἢ οὐ γέγραπταί σοι· 525
 Οὐκ ἐκχεεῖς αἷμα ἀθῶον,
 ἵνα μὴ θάνης κακῶς;
 Ἐγὼ μὲν, φησὶν Ἰσραήλ, ἀπέκτεινα τὸν κύριον.
 διὰ τί; ὅτι ἔδει αὐτὸν ἀποθανεῖν.
 πεπλάνησαι, ὦ Ἰσραήλ, τοιαῦτα σοφίζόμενος 530
 ἐπὶ τῇ τοῦ κυρίου σφαγῇ.
- 75 ἔδει αὐτὸν παθεῖν, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ σοῦ·
 ἔδει αὐτὸν ἀτιμασθῆναι, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ σοῦ·
 ἔδει αὐτὸν κριθῆναι, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ σοῦ·
 ἔδει αὐτὸν κρεμασθῆναι, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ σοῦ 535
 τῆς δὲ σῆς δεξιᾶς.
- 76 ταύτην, ὦ Ἰσραήλ, πρὸς τὸν θεὸν ὤφειλες βοῆσαι τὴν φωνήν·
 ὦ Δέσποτα, εἰ καὶ ἔδει σου τὸν υἱὸν παθεῖν
 καὶ τοῦτό σου τὸ θέλημα,
 πασχέτω δὴ, ἀλλὰ ὑπ' ἐμοῦ μή· 540
 πασχέτω ὑπὸ ἀλλοφύλων,
 κρινέσθω ὑπὸ ἀκροβύστων,
 προσηλούσθω ὑπὸ τυραννικῆς δεξιᾶς,
 ὑπὸ δὲ ἐμοῦ μή.
- 77 σὺ δὲ ταύτην, ὦ Ἰσραήλ, πρὸς τὸν θεὸν οὐκ
 ἐβόησας τὴν φωνήν, 545
 οὐδὲ ἀφωσίωσαι τῷ δεσπότη,
 οὐδὲ ἐδυσωπήθης τὰ ἔργα αὐτοῦ.
- 78 οὐκ ἐδυσώπησέν σε χεῖρ ξηρὰ ἀποκατασταθείσα τῷ σώματι,
 οὐδὲ ὀφθαλμοὶ πηρῶν διὰ χειρὸς ἀνοιγόμενοι,
 οὐδὲ λευμμένα σώματα διὰ φωνῆς ἀναπηγνύμενα. 550
 οὐδὲ τὸ καινότερόν σε ἐδυσώπησεν σημεῖον,
 νεκρὸς ἐκ μνημείου ἐγειρόμενος ἤδη τεσσάρων ἡμερῶν.

173 Srv. Jr 7,6; 22,3.

174 Dialóg mezi autorem a Izraelem se stává přímým, jako rétorický prostředek oživuje děj.

175 Srv. Sk 17,3.

176 Srv. Iz 53,3 často citováno křesťanskými autory.

- 74 Co jsi to učinil, Izraeli? Nebylo snad pro tebe psáno: 525
 „Neprolíješ nevinnou krev“,¹⁷³
 abys bídně nezahynul?
 „Já jsem však,“ praví Izrael, „zabil Pána.“
 Proč? „Protože bylo třeba, aby zemřel.“¹⁷⁴
 Zmýlil ses, Izraeli, když jsi takto uvažoval 530
 o Pánově zabití.
- 75 *Musel trpět*,¹⁷⁵ ale ne od tebe;
 musel být v opovržení,¹⁷⁶ ale ne tebou;
 musel být odsouzen, ale ne tebou;
 musel být ukřižován, ale ne tebou 535
 a tvou pravicí.
- 76 Měl jsi, Izraeli, takto volat k Bohu svým hlasem:
 „Pane, jestliže tvůj Syn *musí trpět*“¹⁷⁷
 a je-li to tvá vůle,
 at' tedy trpí, ale ne ode mě; 540
 at' trpí od cizinců,
 at' je odsouzen neobřezanými,
 at' je ukřižován pravicí tyрана,
 avšak ne mnou.“
- 77 Ty jsi však, Izraeli, takto k Bohu
 nevolal, 545
 ani ses neočistil před Pánem,
 ani tě neodradila jeho díla.
- 78 Ushlá ruka navracená zpět tělu tě neodradila,¹⁷⁸
 ani oči slepých, otevřené jeho rukou,¹⁷⁹
 ani ochrnutá těla, napřímená jeho slovem,¹⁸⁰ 550
 ani mimořádný zázrak tě neodradil,
 mrtvý vzkříšený z hrobu již po *čtyřech dnech*.¹⁸¹

177 Srv. Sk 17,3.

178 Srv. Mt 12,10 par.

179 Srv. Mt 9,27–30; 20, 29–34 par; J 9,1–7.

180 Srv. Mt 9,1–8 par; J 5,2–9.

181 Narážka na vzkříšení Lazara, srv. J 11,17–44.

- 79 σὺ μὲν οὖν ταῦτα παραπεψάμενος
ἔσπευσας ἐπὶ τὴν τοῦ κυρίου σφαγὴν.
ἠτοιμάσας αὐτῷ ἤλους ὄξεις καὶ μάρτυρας ψευδεῖς 555
(79) καὶ βρόχους καὶ μάστιγας
καὶ ὄξος καὶ χολήν
καὶ μάχαιραν καὶ θλίψιν ὡς ἐπὶ φόνιον ληστήν.
ἐπηνέγκω γὰρ αὐτοῦ καὶ μάστιγας τῷ σώματι
καὶ ἄκανθαν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ· 560
καὶ τὰς καλὰς αὐτοῦ χεῖρας ἔδησας
αἷ σε ἔπλασαν ἀπὸ γῆς·
καὶ τὸ καλὸν αὐτοῦ ἐκείνο στόμα τὸ ψωμίσαν σε ζῶην
ἐψώμισας χολήν.
καὶ ἀπέκτεινάς σου τὸν κύριον ἐν τῇ μεγάλῃ ἑορτῇ. 565
80 καὶ σὺ μὲν ἦσθα εὐφραινόμενος,
ἐκείνος δὲ λιμώτων·
σὺ ἔπινες οἶνον καὶ ἄρτον ἦσθιες,
ἐκείνος δὲ ὄξος καὶ χολήν·
σὺ ἦσθα φαιδρὸς τῷ προσώπῳ, 570
ἐκείνος δὲ ἐσκυθρώπαζεν·

- 79 Tys však pomínil toto všechno
a pospíšil sis k zabití Pána.
Připravil jsi mu ostré hřeby¹⁸² a křivé svědky¹⁸³ 555
(79) a pouta a dŕtky¹⁸⁴
a ocet a žluč¹⁸⁵
a meč a souzení jako na krvi poskvrněného lupiče.¹⁸⁶
Neboť jsi přinesl i dŕtky na jeho tělo¹⁸⁷
a trní na jeho hlavu;¹⁸⁸ 560
a svázal jsi jeho krásné ruce,¹⁸⁹
které tě utvořily ze země;¹⁹⁰
a jeho krásná ústa, která tě živila životem,¹⁹¹
jsi nasýtil žlučí.¹⁹²
A zabil jsi svého Pána o velkém svátku.¹⁹³ 565
80 A ty ses radoval,
on však trpěl hladu;¹⁹⁴
tys pil víno a jedl chléb,
on však ocet a žluč;¹⁹⁵
tys měl ve tváři úsměv, 570
on však měl ve tváři smutek;

182 Srv. *Petrovo evangelium* 6,21, in: J. A. Dus – P. Pokorný (eds.), *Neznámá evangelia*, s. 231. Kanonická evangelia se přímo o hřebech nezmiňují, pouze v souvislosti s nevěřícím Tomášem, srv. *J* 20,25.

183 Srv. *Mt* 26,59–60 par.

184 Srv. *Mt* 27,26 par.

185 Srv. *Mt* 27,34, 48 par.; *J* 19,29; *Ž* 69 (68 LXX), 21.

186 Srv. *Mt* 26,55 par.

187 Srv. *Mt* 27,26 par.

188 Srv. *Mt* 27,29 par.

189 Srv. *Mt* 27,2 par.; *J* 18,12.

190 Srv. *Gn* 2,7; *Jb* 10,8; *Dt* 32,6. Kristovy ruce přibité na kříži Melitón představuje jakožto „ruce“ Boha tvořící člověka (ke Kristově stvořitelské funkci viz *PP* 81, 585). Tento motiv dále rozpracovává Eirénaios, *Adv. haer.* IV 20, 1 (SC 100/2, 626), srv. G. Racle, „Perspectives christologiques de l'Homélie pascale de Méliton de Sardes“, *StPatr* IX, TU 94, Berlin 1966, s. 263–269, zde s. 265, pozn. č. 2.

191 Melitón zde může mít na mysli vdechnutí živé duše Bohem při stvoření člověka (viz *PP* 47, 314), nebo podle O. Perlera možná naráží na Kristovu eucharistickou řeč v *J* 6,22–58.

192 Srv. *Mt* 27,34; *Ž* 69 (68 LXX), 21.

193 Viz též *PP* 92, 677. K diskusi o Melitónově chronologii Kristovy smrti srv. kap. Chronologie Kristovy smrti a Melitónův spis.

194 Radosti židovského svátku Pesach jsou stavěny do kontrastu s Kristovým utrpením v předvečer tohoto svátku podle janovské chronologie. Věta „on však trpěl hladu“ může být narážkou na Kristův půst o Poslední večeři, srv. *Mt* 26, 29, nebo na pašije. Zároveň vyjadřuje aktuální situaci posluchačů: kvartodecimáni se postili až do půlnoci ze 14. na 15. nisanu, tedy v době, kdy probíhala židovská pesachová hostina. Srv. též *Am* 6,4–6 a 5,23; výrazné textové paralely srv. Ps.-Cyprián, *Adversus Iudaeos* 4–5 (PL 4, 921 B – 922 D), viz E. Peterson, „Ps. Cyprian, Adversus Iudaeos und Melito von Sardes“, s. 33–43. Melitón v tomto textu nepřímo zaznamenává realie židovského svátku Pesach, jak byl slaven v Sardech jeho doby.

195 Židovská pesachová hostina začínala pohárem vína. K formulaci: „ocet a žluč“ srv. *Mt* 27,34; *Ž* 68,22.

- σὺ ἦσθα ἀγαλλιώμενος,
ἐκεῖνος δὲ ἐθλίβετο·
σὺ ἔψαλλες,
ἐκεῖνος δὲ ἐκρίνετο· 575
σὺ ἐκέλευες,
ἐκεῖνος δὲ προσηλοῦτο·
σὺ ἐχόρευες,
ἐκεῖνος δὲ ἐθάπτετο·
σὺ μὲν ἐπὶ στρωμνῆς μαλακῆς ἦσθα κατακείμενος, 580
ἐκεῖνος δὲ ἐν τάφῳ καὶ σορῶ.
- 81 Ὡ Ἰσραὴλ παράνομε, τί τοῦτο ἀπηργάσω τὸ καινὸν
ἀδίκημα,
καινοῖς ἐμβαλῶν σου τὸν κύριον πάθεισιν,
τὸν δεσπότην σου,
τὸν πλάσαντά σε, 585
τὸν ποιήσαντά σε,
τὸν τιμήσαντά σε,
τὸν Ἰσραὴλ σε καλέσαντα;
- 82 σὺ δὲ Ἰσραὴλ οὐχ εὐρέθης·
οὐ γὰρ εἶδες τὸν θεόν,
οὐκ ἐνόησας τὸν κύριον· 590
οὐκ ᾔδεις, ὦ Ἰσραὴλ,
ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ πρωτότοκος τοῦ θεοῦ,

- tys byl plný radosti,
on však byl sklíčený;
tys zpíval písně,¹⁹⁶
on však byl souzen;
tys dával rozkazy,
on však byl ukřižován;
tys tančil,
on však byl pohřben;
tys ulehl na měkké lůžko,
on však v hrobu a rakvi.¹⁹⁷ 575 580

- 81 Nezákonný Izraeli, proč jsi spáchal tuto neslýchanou
nespravedlnost,
že jsi vrhl svého Pána do takových neslýchaných utrpení,
svého Vládce,
toho, který tě učinil,¹⁹⁸ 585
toho, který tě stvořil,
toho, který ti prokázal čest,
toho, který tě nazval „Izraelem“?
82 Tys však nebyl shledán „Izraelem“;
tys totiž „neviděl Boha“,¹⁹⁹ 590
tys nepoznal Pána.
Tys nevěděl, Izraeli,
že on je prvorozený Boží,²⁰⁰

196 Zpěv a tanec byly v Melitónově době v některých židovských obcích patrně součástí slavení svátku Pesach. Svědčí o tom nepřímě Melitónův text PP 80, 574; 578. Dobový apokryf *Skutky Janovy* 94–96, in: *Příběhy apoštolů*, s. 301–305, s nímž měl Melitón patrně společný zdroj, srv. S. G. Hall, „Melito’s Paschal Homily and the Acts of John“, *JTS* (N. S.) 17/1 (1966), s. 95–98, referuje o tanci Ježíše s učedníky; svědčí o tom, že tanec doprovázený zpěvem byl převzat také některými raněkřest’anskými občinami pro slavení křest’anské Paschy, srv. W. C. van Unnik, „A Note on the Dance of Jesus in the Acts of John“, in: *týž, Sparsa Collecta. The Collected Essays of W. C. van Unnik. Part Three*, Leiden 1983, s. 144–147; též: *VC* 18 (1964), s. 1–5.

197 Melitónovo podání o pohřbu Krista v rakvi se liší od kanonických evangelií, srv. *Mt* 27,59 par., archeologicky je však Kristův pohřeb v sarkofágu doložen jako způsob křest’anského pohřbu např. na freskách

v Dura Európos (před r. 256 po Kr.), srv. A. Grabar, „Les fresques des saintes femmes au tombeau à Dura“, *Cahiers Archéologiques* 8 (1956), s. 9–26. Vyobrazení viz též: F. van der Meer – C. Mohrmann, *Atlas of the Early Christian World*, London 1959, s. 46.

198 Kristova stvořitelská aktivita při stvoření člověka. PP 81–86 představuje výčet božích dobrodiní vůči Izraeli. Melitón zde ztotožňuje Krista s JHWH.

199 Etymologii jména Izrael, založenou na *Gn* 32,31 a 35,10: „ten, který viděl Boha“, podává např. Filón Alexandrijský, *De mutatione nominum* 81, in: R. Arnaldez (ed.), *Les oeuvres de Philon d’Alexandrie. De mutatione nominum*, Paris 1964, s. 68. Pravděpodobně se nachází v základu textu *J* 1,45–51, viz také *J* 9,35–41.

200 Srv. *Ko* 1,15; *Žd* 1,6. Pobití prvorození Egypt’ané (srv. např. *PP* 17, 112) představují předobraz trpícího Krista, „prvorozeného Božího“.

- (83) ὁ πρὸ ἑωσφόρου γεννηθείς,
ὁ τὸ φῶς ἐπανθίσας, 595
ὁ τὴν ἡμέραν λαμπρύνας,
ὁ τὸ σκότος διακρίνας,
ὁ <τὴν> πρώτην βαλβίδα πήξας,
ὁ κρεμάσας τὴν γῆν,
ὁ σβέσας ἄβυσσον, 600
ὁ ἐκτείνας τὸ στερέωμα,
ὁ κοσμήσας τὸν κόσμον,
ὁ τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀρμόσας ἀστέρας,
ὁ τοὺς φωστήρας λαμπρύνας,
ὁ τοὺς ἐν οὐρανῷ ποιήσας ἀγγέλους, 605
ὁ τοὺς ἐκεῖ πήξας θρόνους,
ὁ τὸν ἐπὶ γῆς ἀναπλασάμενος ἄνθρωπον.
83 οὗτος ἦν ὁ ἐκλεξάμενός σε καὶ καθοδηγήσας σε
ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἐπὶ τὸν Νῶε,
ἀπὸ τοῦ Νῶε ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ, 610
ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἐπὶ τὸν Ἰσακ
καὶ τὸν Ἰακώβ καὶ τοὺς ἰβ' πατριάρχας.
84 οὗτος ἦν ὁ καθοδηγήσας σε εἰς Αἴγυπτον,
καὶ διαφυλάξας σε κάκει διαθρεψάμενος.

201 Srv. Ž 110 (109 LXX), 3; Ž 1,13. Výrok zdůrazňuje nadřazenost Krista nade vším stvořením. Ἐωσφόρος mohlo být také označením pro ďábla, srv. B. G. Tsakonas, „The Usage of the Scriptures in the Homily of Melito“, s. 615; tato formulace by zdůrazňovala Kristovu moc nad zlem.
202 Srv. Gn 1,3–5. Kristus je v následující pasáži zobrazen jakožto stvořitel. Paralely mezi touto pasáží a církevním řádem *Apostolské konstituce* 8, 12, in: F. X. Funk (ed.), *Didascalia et Constitutiones apostolorum*, Paderbornae 1964, zvažuje C. Bonner, *The Homily on the Passion*, s. 25n a P. Gavrilyuk, „Melito’s Influence Upon the Anaphora of Apostolic Constitutions“, *VC* 59/4 (2005), s. 355–376, zejména s. 367–369.
203 Srv. Jb 26,7.
204 Srv. Gn 1,6–8; Ž 104 (103 LXX), 2.
205 Kosmologická funkce připisovaná „prvorozenému Božímu“ ukazuje, že Melitón znal spekulace týkající se Logu doložené u apoštolských otců a raných řeckých apologetů.

- (83) který byl zrozen před hvězdou jitřní,²⁰¹
který dal zazářit světlu,²⁰² 595
který rozžehl den,
který oddělil tmu,
který upevnil první počátek,
který zavěsil Zemi,²⁰³
který uklidnil propastnou tůň,
který rozprostřel nebeskou klenbu,²⁰⁴
který uspořádal svět,²⁰⁵
který rozmístil hvězdy na nebi,²⁰⁶
který zažehl svítlny,²⁰⁷
který učinil anděly v nebi,²⁰⁸ 605
který v něm upevnil trůny,²⁰⁹
který učinil člověka na Zemi.²¹⁰
83 To je ten, který tě vyvolil a vedl tě,²¹¹
od Adama po Noema,
od Noema po Abrahama, 610
od Abrahama po Izáka
a po Jákoba a po dvanáct patriarchů.²¹²
84 On byl ten, kdo tě vedl do Egypta
a střežil tě a živil tě tam.

206 Zde Melitón patrně vtělil do svého textu některý starší liturgický hymnus nebo modlitbu na světlo, srv. Testuz, *Papyrus Bodmer XIII. Meliton de Sardes, Homélie sur la Pâque*, Cologny – Genève 1960, s. 26, pozn. č. 4.
207 Tj. slunce a měsíc, srv. Gn 1,14–18.
208 Srv. Ž 104 (103 LXX), 4.
209 Tj. andělské řády podle Ko 1,16. Hrají roli také ve valentínovské gnosi, srv. Klément Alexandrijský, *Excerpta ex Theodoto* 43, 3 (SC 23, 152).
210 Srv. Gn 2,7.
211 PP 83–85 obsahuje řadu odkazů na starozákonní události Mojžíšových knih. Textová závislost je nepřímá, též možná v závislosti na Ž 78 (LXX 77), 13–16, 24, 55; 105 (LXX 104), 13–16. Na rozdíl od Justina Martyra ovšem Melitón nechápe tyto starozákonní události jako boží theofanie, ale jako pouhé předobrazy novozákonní skutečnosti, srv. G. Racle, „Perspectives christologiques“, s. 266.
212 Srv. Sk 7,8.

- οὗτος ἦν ὁ φωταγωγῆσας σε ἐν στύλῳ 615
καὶ σκεπάσας σε ἐν νεφέλῃ,
ὁ τεμῶν Ἑρυθρὰν καὶ διαγαγῶν σε
καὶ τὸν ἐχθρὸν σου ἀπολέσας.
85 οὗτός ἐστιν ὁ ἐξ οὐρανοῦ σε μαιναδοτήσας,
ὁ ἐκ πέτρας σε ποτίσας, 620
ὁ ἐν Χωρήβ σοι νομοθετήσας,
ὁ ἐν γῆ σοι κληροδοτήσας,
ὁ ἐξαποστείλας σοι τοὺς προφήτας,
ὁ ἐγείρας σου τοὺς βασιλεῖς.
86 οὗτός ἐστιν ὁ πρὸς σε ἀφικόμενος, 625
ὁ τοὺς πάσχοντάς σου θεραπεύσας
καὶ τοὺς νεκροὺς σου ἀναστήσας.
οὗτός ἐστιν εἰς ὃν ἐτόλμησας·
οὗτός ἐστιν εἰς ὃν ἠσέβησας·
οὗτός ἐστιν εἰς ὃν ἠδίκησας· 630
οὗτός ἐστιν ὃν ἀπέκτεινας·
οὗτός ἐστιν ὃν ἠργυρίσω
ἀπαιτήσας παρ' αὐτοῦ τὸ δίδραγμα ὑπὲρ τῆς
κεφαλῆς αὐτοῦ.
87 Ἀχάριστε Ἰσραήλ, δεῦρο καὶ κρίθητι πρὸς ἐμέ 635
περὶ τῆς ἀχαριστίας σου.
πόσου ἀνετιμῆσω τὸ ὑπ' αὐτοῦ πλασθῆναι;
πόσου ἀνετιμῆσω τὴν τῶν πατέρων σου ἀνεύρεσιν;
πόσου ἀνετιμῆσω τὴν εἰς Αἴγυπτον κάθοδον
καὶ τὴν ἐκεῖ διατροφήν διὰ τοῦ καλοῦ Ἰωσήφ;

- On byl ten, který tě vedl v ohnivém sloupu²¹³ 615
a zastíňoval tě v oblaku,
který rozdělil Rudé moře, a převedl tě
a zničil tvého nepřítele.
85 To je ten, který ti dal manu z nebe,
který tě napojil ze skály, 620
který ti dal Zákon na Chorebu,²¹⁴
který ti dal podíl v zemi,
který ti poslal proroky,²¹⁵
který ti vzbudil tvé krále.²¹⁶
86 To je ten, který k tobě přišel,²¹⁷ 625
který uzdravil tvé trpící
a vzkřísil tvoje mrtvé.²¹⁸
to je ten, vůči kterému ses provinil;
to je ten, na kterém ses dopustil bezbožnosti;
to je ten, na kterém ses dopustil křivdy; 630
to je ten, kterého jsi zabil;²¹⁹
to je ten, na němž jsi vymáhal peníze,
když jsi žádal peněz za jeho hlavu.²²⁰
87 Nevděčný Izraeli, pojd' sem a buď přede mnou souzen 635
za svoji nevděčnost.²²¹
Na kolik jsi ocenil, že jsi jím byl vytvořen?
Na kolik jsi ocenil vyvolení svých otců?²²²
Na kolik jsi ocenil sestup do Egypta²²³
a zaopatření tam prostřednictvím dobrého Josefa?

213 Srv. Ex 13,21. Izrael v ohnivém sloupu osvécovál Kristus.

214 Jiné označení pro Sinaj.

215 Srv. Mt 23,34; L 11,49.

216 Srv. Sk 13,20.

217 Ἀφικόμενος: patrně narážka na *afikoman*, nekvašený chléb ukrytý a nalezený v závěru židovské pesachové hostiny jako symbol příchodu mesiáše, srv. též PP 66, 451.

218 Srv. PP 72, 511.

219 Srv. PP 73, 524.

220 Asi narážka na chrámovou daň, kterou Ježíš zaplatil, srv. Mt 17, 22–27.

221 Srv. Jr 2,4–13; Ez 20,3n. Autor napodobuje soudní řeč, viz též PP 101, srv. J. Blank, *Meliton von Sardes Vom Passa: Die älteste christliche Osterpredigt*, Freiburg im Breisgau 1963, s. 79n.

222 Srv. PP 83.

223 Následující pasáž PP 87, 638 – 88, 646 má paralelu v PP 84, 615 – 85, 621. Po publikaci *Peri Pascha* badatelé upozornili na literární souvislost těchto dvou míst Melitónova textu a latinských *Improperií*, recitovaných v západní liturgii Velkého pátku při *adoratio crucis*. K diskusi k tomuto tématu srv. kap. *Peri Pascha* a latinská *Improperia*.

- 88 πόσου ἀνετιμήσω τὰς δέκα πληγὰς;
πόσου ἀνετιμήσω τὸν νυκτερινὸν στῦλον
καὶ τὴν ἡμερινὴν νεφέλην
καὶ τὴν δι' Ἐρυθρᾶς διάβασιν;
πόσου ἀνετιμήσω τὴν ἐξ οὐρανοῦ μαινοδοσίαν
καὶ ἐκ πέτρας ὑδροπαροχίαν
καὶ ἐν Χωρήβ νομοθεσίαν
καὶ τὴν γῆς κληρονομίαν
καὶ τὰς ἐκεῖ δωρεάς;
89 πόσου ἀνετιμήσω τοὺς πάσχοντας
οὓς αὐτὸς παρῶν ἐθεράπευσεν;
τίμησαί μοι τὴν ξηρὰν χεῖρα
ἣν ἀπεκατέστησεν τῷ σώματι·
(90) τίμησαί μοι τοὺς ἐκ γενετῆς τυφλοὺς
οὓς διὰ φωνῆς ἐφωταγώγησεν·
τίμησαί μοι τοὺς κειμένους νεκροὺς
οὓς ἐκ μνημείου ἀνέστησεν ἤδη τεσσάρων ἡμερῶν.
90 ἀτίμητοι αἱ παρ' αὐτοῦ σοι δωρεαί·
οὐ δὲ ἀτίμως ἀνταπέδωκας εἰς αὐτὸν τὰς χάριτας,
ἀχαριστίας ἀνταποδοὺς αὐτῷ,
κακὰ ἀντὶ καλῶν
καὶ θλίψιν ἀντὶ χαρᾶς
καὶ θάνατον ἀντὶ ζωῆς·
(91) ὑπὲρ οὗ καὶ ἀποθανεῖν σε ἔδει.
91 Εἶτα ἐὰν μὲν ἔθνους ἀρπαγῆ βασιλεὺς ὑπὸ ἐχθρῶν,
δι' αὐτὸν πόλεμος συνίσταται,
δι' αὐτὸν τεῖχος ῥήγνυται,
δι' αὐτὸν πόλις ἀναρπάζεται,
δι' αὐτὸν λύτρα πέμπεται,

- 88 Na kolik jsi ocenil oněch deset ran?²²⁴
Na kolik jsi ocenil onen noční sloup ohně
a denní oblak
a přechod Rudým mořem?
Na kolik jsi ocenil darování many z nebe
a poskytnutí vody ze skály
a předání Zákona na Chorebu
a úděl v zemi
a dary, které ti tam byly dány?
89 Na kolik jsi ocenil trpící,
které uzdravil svou přítomností?²²⁵
Oceň přece odumřelou ruku,
kterou navrátil zpět tělu;²²⁶
(90) oceň přece *slépě od narození*,
které svým hlasem přivedl ke světlu;²²⁷
oceň přece ty, již leželi mrtví,
které vzkřísil z hrobu již po *čtyřech dnech!*²²⁸
90 Neocenitelná jsou dobrodiní, která ti prokázal,
a tys mu, dalek toho, abys mu vzdal čest za jeho milosti,
oplatil nevděčností:
*zlobou za dobrotu*²²⁹
a utrpením za radost
a smrtí za život;
(91) tomu, za kterého jsi měl i zemřít.
91 A dále, je-li král²³⁰ některého národa zajat nepřáteli,
vypukne kvůli němu válka,
je kvůli němu zbořena hradba,
je kvůli němu uchváčeno město,
je kvůli němu posláno výkupné,

224 Srv. PP 17.

225 Srv. PP 86, 626.

226 Srv. PP 78, 548, Mk 3,1–5 par.

227 Srv. PP 72, 510; 78, 549, J 9,1–7.

228 Narážka na vzkříšení Lazara, srv. J 11,17–44, C. Bonner, *The Homily on the Passion by Melito*, s. 40.

229 Srv. Ž 38 (37 LXX), 21.

230 Tento titul je užit o Kristu poprvé zde v závěru textu končícím Kristovým triumfem. Kristův královský nárok hrál roli v souvislosti s jeho ukřižováním. Text zdůrazňuje, že Izrael s Kristem nakládal hůře než pohané se svým králem, který je zajat.

- δι' αὐτὸν πρέσβεις ἀποστέλλονται
ἢ ἵνα ζῶν ἀναλημφθῆ
ἢ ἵνα νεκρὸς ταφῆ. 670
- 92 σὺ δὲ τὴν ἐναντίαν κατὰ τοῦ κυρίου σου ἤνεγκας ψῆφον·
ὄν γὰρ τὰ ἔθνη προσεκύνουν
καὶ ἀκρόβυστοι ἐθαύμαζον
καὶ ἀλλόφυλοι ἐδόξαζον, 675
- ἐφ' ᾧ καὶ Πιλάτος ἐνίψατο τὰς χεῖρας,
σὺ τοῦτον ἀπέκτεινας ἐν τῇ μεγάλῃ ἑορτῇ.
- 93 Τοιγαροῦν πικρά σοι ἡ τῶν ἀζύμων ἑορτὴ καθὼς
σοι γέγραπται·
Ἔδεσθε ἄζυμα μετὰ πικρίδων.
πικροὶ σοι ἦλοι οὖς ὠξυνας, 680
- πικρά σοι γλώσσα ἦν παρώξυνας,
πικροὶ σοι ψευδομάρτυρες οὖς ἔστησας,
πικροὶ σοι βρόχοι οὖς ἠτοίμασας,
πικραὶ σοι μαστιγες ἃς ἔπλεξας,
πικρὸς σοι Ἰούδας ὃν ἐμισθοδότησας, 685
- πικρὸς σοι Ἡρώδης ᾧ ἐξηκολούθησας,
πικρὸς σοι Καιάφας ᾧ ἐπέισθης,
πικρά σοι χολὴ ἦν ἐσκεύασας,
πικρόν σοι ὄξος ὃ ἐγεώργησας,

- jsou kvůli němu posláni vyslanci,
buď aby byl živý vzat zpět 670
nebo aby byl jako mrtvý pohřben.
- 92 Tys však vynesl proti svému Pánu opačný los.²³¹
Jemu se klaněly národy²³²
a neobřezané uvedl v údiv²³³
a cizinci mu vzdali čest. 675
I Pilát si nad ním umyl ruce.²³⁴
Tys jej však zabil o velkém svátku.²³⁵
- 93 A proto je pro tebe svátek přesnic²³⁶ hořký, jak je o tobě
psáno:
*Budete jíst nekvašené chleby s hořkými bylinami.*²³⁷
Hořké jsou pro tebe hřeby,²³⁸ které jsi zahrotil, 680
hořký je pro tebe jazyk, který jsi naostřil,
hořcí jsou pro tebe křiví svědci, které jsi přivedl,²³⁹
hořká jsou pro tebe pouta, která jsi připravil,
hořké jsou pro tebe rány, které jsi zasadil,
hořký je pro tebe Jidáš, kterému jsi zaplatil, 685
hořký je pro tebe Herodes, kterého jsi následoval,²⁴⁰
hořký je pro tebe Kaifáš, kterému jsi důvěřoval,
hořká je pro tebe žluč, kterou jsi připravil,
hořký je pro tebe ocet, který jsi vypěstoval,²⁴¹

231 Srv. odsouzení Ježíše sanhedrinem, *Mt* 26,59–66; 27,1; *Mk* 14,55–64.

232 Patrně narážka na klanění mudrců, srv. *Mt* 2,2.11.

233 Viz např. setník z Kafarna, *Mt* 8,5–13.

234 Srv. *Mt* 27,24; *Petrova evangelium* 1, 1, in: J. A. Dus – P. Pokorný (eds.), *Neznámá evangelia*, s. 229.

235 Srv. *PP* 79, 565.

236 *Azuma*: současné bádání se přiklání k tomu, že toto místo neznamená, že by Melitón zastával synoptickou chronologii Kristova ukřižování 15. nisanu v první den svátku nekvašených chlebů, srv. *PP* 80, kde Melitón naopak naráží na oslavu svátku Pesach. V jeho době tvořily oba židovské svátky jednotu do té míry, že jejich názvy byly zaměnitelné.

237 Srv. *Ex* 12,8 a *Nm* 9,11. Podle traktátu *Mišny Pesachim* X 5 rabi Gamaliel žádal, aby pesachová hagada obsahovala zmínku o pasše (beránkoví), nekvašených chlebech a hořkých bylinách, příkládaných k jídlu. Melitón pravděpodobně navazuje na tuto židovskou tradici, přičemž hořké byliny vykládá jako pohromy (viz *PP* 99, 730–747), které postihly Izrael za čin bohovraždy (viz *PP* 96, 715), srv. S. G. Hall, „Melito in the Light of the Passover Haggadah“, s. 38–40.

238 Srv. *PP* 79, 555.

239 Srv. *Mt* 26,59–60.

240 Herodes byl hlavním aktérem odsouzení Ježíše ze strany Židů podle *Petrova evangelia* 1, 1–2, in: J. A. Dus – P. Pokorný (eds.), *Neznámá evangelia*, s. 229n. Proti tomu viz *L* 23,7–12, 15 a *Sk* 4,27.

241 Srv. *PP* 80, 569.

- πικρά σοι ἄκανθα ἦν ἤρθισας, 690
 πικραί σοι χεῖρες ἄς ἤμαξας·
 ἀπέκτεινάς σου τὸν κύριον ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ.
- 94 Ἄκούσατε πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἔθνῶν καὶ ἴδετε·
 καινὸς φόνος γέγονεν ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ,
 ἐν πόλει νομικῇ, 695
 ἐν πόλει ἐβραϊκῇ,
 ἐν πόλει προφητικῇ,
 ἐν πόλει δικαίᾳ νομιζομένη.
 καὶ τίς πεφόνευται; τίς δὲ ὁ φονεύς;
 εἰπεῖν αἰδοῦμαι καὶ λέγειν ἀναγκάζομαι. 700
 εἰ μὲν γὰρ νύκτωρ γέγονει ὁ φόνος,
 ἢ ἐπ' ἐρημίας ἦν ἐσφαγμένος,
 σιγᾶν εὐχρηστον ἦν·
 νῦν δὲ ἐπὶ μέσης πλατείας καὶ ἐν μέσῳ πόλεως
 μέσης ἡμέρας πάντων ὁρώντων 705
 γέγονεν δικαίου ἄδικος φόνος.
- 95 καὶ οὕτως ὑψῶται ἐπὶ ξύλου ὑψηλοῦ·
 καὶ τίτλος πρόσκειται τὸν πεφονευμένον σημαίνων.
 τίς οὗτος; τὸ εἰπεῖν βαρὺ καὶ τὸ μὴ εἰπεῖν φοβερώτερον.
 πλὴν ἀκούσατε τρέμοντες δι' ὃν ἐτρόμαξεν ἡ γῆ· 710
- 96 ὁ κρεμάσας τὴν γῆν κρέμαται·
 ὁ πήξας τοὺς οὐρανοὺς πέπηκται·

242 Pasáž PP 93 připomíná *Petrovo evangelium* 7, 25, in: J. A. Dus – P. Pokorný (eds.), *Neznámá evangelia*, s. 231, později byla převzata dalšími protijidovskými křesťanskými spisy, srv. např. Ps.-Cyprianus, *Adversus Iudaeos* 2 (PL 4, 919 B – 921 A); Tertullianus, *Adversus Iudaeos* 10 (PL 2, 625 A – 630 C).

243 Srv. též PP 72, 506; 94, 694 a 94, 702.

244 Srv. Ž 96 (95 LXX), 7.

245 Srv. též PP 72, 506; 93, 692; 94, 704.

246 Srv. též PP 72, 506; 93, 692 a 94, 694.

247 V rozporu s PP 71, 499: „večer“. Souhlasí však s odsouzením Ježíše kolem poledne podle J 19,14.

- hořké jsou pro tebe trny, které jsi sklídl, 690
 hořké jsou pro tebe ruce, které jsi poskrvnil krví,²⁴²
 zabil jsi svého Pána uprostřed Jeruzaléma.²⁴³
- 94 Slyšte, všechny *rodiny národů*,²⁴⁴ a vizte:
 Neslýchaná vražda se stala uprostřed Jeruzaléma,²⁴⁵
 ve městě Zákona, 695
 ve městě židovském,
 ve městě proroků,
 ve městě pokládaném za spravedlivé.
 A kdo byl zavražděn? A kdo je vrah?
 Ostýchám se to říct, a přesto to říct musím. 700
 Kdyby se totiž ta vražda stala v noci,
 nebo byl zabit na pustém místě,
 bylo by možné zachovat mlčení.
 Avšak takto, uprostřed ulice a ve středu města,²⁴⁶
 uprostřed dne²⁴⁷ všem na očích 705
 se stala nespravedlivá vražda spravedlivého.
- 95 A takto je vyvýšen²⁴⁸ na vysoké dřevo;
 a je připojen nápis, označující toho, kdo byl zabit.²⁴⁹
 Kdo je to?²⁵⁰ Je těžké to říci a ještě hroznější to smlčet.
 Avšak slyšte s chvěním před tím, před nímž se
 zachvěla země.²⁵¹ 710
- 96 Ten, který zavěsil Zemi, je pověšen,²⁵²
 ten, který připevnil nebesa, byl přibit;

248 Srv. J 3,14; 8,28; 12,32.34.

249 Srv. J 19, 19.

250 Otázka je zde nejen rétorickým prostředkem zvyšujícím pozornost posluchačů, ale evokuje také otázky kladené a zodpovídané v rámci židovské hagady, srv. také PP 46, 303.

251 Srv. Mt 27,51.

252 Badatelé hledající paralely mezi Melitónovou christologií a pozdějším vývojem dogmatu v této pasáži dokládají Melitónovu snahu vyjádřit christologický problém označovaný jako *communicatio idiomatum*: Kristus je ve svém lidství nositelem lidských vlastností, ve svém božství božských vlastností, srv. R. Cantalamessa, „Méliton de Sardes. Une christologie antignostique“, s. 24–26.

- ὁ στηρίξας τὰ πάντα ἐπὶ ξύλου ἐστήρικται·
 ὁ δεσπότης ὕβρισται·
 ὁ θεὸς πεφόνευται· 715
 ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ ἀνήρηται ὑπὸ δεξιᾶς
 Ἰσραηλίτιδος.
- 97 ὦ φόνου καινοῦ, ὦ ἀδικίας καινῆς·
 ὁ δεσπότης παρεσχημάτισται γυμνῶ τῷ σώματι,
 καὶ οὐδὲ περιβολῆς ἤξιῶται ἵνα μὴ
 θεαθῆ. 720
 διὰ τοῦτο οἱ φωστῆρες ἀπεστράφησαν
 καὶ ἡ ἡμέρα συνεσκοτάσεν,
 ὅπως κρύψῃ τὸν ἐπὶ ξύλου γεγυμνωμένον,
 οὐ τὸ τοῦ κυρίου σῶμα σκοτίζων
 ἀλλὰ τοὺς τούτων ἀνθρώπων ὀφθαλμούς.
- 98 καὶ γὰρ τοῦ λαοῦ μὴ τρέμοντος ἐτρόμαξεν ἡ γῆ· 725
 τοῦ λαοῦ μὴ φοβηθέντος ἐφοβήθησαν οἱ οὐρανοί·
 τοῦ λαοῦ μὴ περιεσχισμένου περιεσχίσατο ὁ ἄγγελος·

- ten, který upevnil veškerenstvo, byl upevněn na dřevě;²⁵³
 ten, který je Pánem, byl potupen;
 ten, který je Bohem, byl zabit;²⁵⁴ 715
 ten, který je králem Izraele, byl odstraněn
 pravicí Izraele.
- 97 Jaká neslýchaná vražda, jaká neslýchaná nespravedlnost!
 Pán byl zbaven podoby na svém obnaženém těle²⁵⁵
 a není pokládán ani za hodna šatu, aby nebyl
 vystaven na odív. 720
 Kvůli tomu se svítlny²⁵⁶ odvrátily
 a den se zatměl,
 aby tak zakryl toho, kdo byl obnažen na dřevě,
 ne aby zastínil Pánovo tělo,
 ale oči těch lidí.²⁵⁷
- 98 A třebaže se lid netrásl, zatrásla se země;²⁵⁸ 725
 třebaže se lid nezděsil, zděsila se nebesa;²⁵⁹
 třebaže lid neroztrhl svůj šat, roztrhl jej anděl;²⁶⁰

253 Kontrast mezi kosmickou rolí Logu a ukřižovaným Kristem, srv. Daniélou, J., *Histoire des doctrines chrétiennes avant Nicée, 1*, s. 349.

254 Úmyslné oxymoron, srv. O. Perler, *Meliton de Sardes*, s. 36. Z hlediska srovnávacích dějin náboženství má smrt boha paralely v některých starověkých mytologiích: Tammuz, krétský Zeus, Attis, Osiris. V křesťanském kontextu se toto tvrzení poprvé objevuje v *Janově evangeliu*. V Melitónově textu představuje obvinění Židů z bohovraždy, srv. E. Werner, E., „Melito of Sardes, First Poet of Deicide“, *HUCA* 37 (1966), s. 191–210. Myšlenka, že Bůh trpěl a zemřel, skandalizovala platónské filosofické směry, které zastávaly ideu o boží ἀπάθεια. Tato formulace, podle které v Kristu trpěl Bůh, však také vedla u stoupenců modalismu k vypuknutí tzv. theopaschitské krize. Stoupeneci této hereze zastávali názor, že je-li Kristus Bůh, trpěl na kříži sám Otec. Melitón však modalistou nebyl, jeho formulace je podmíněna snahou zdůraznit Kristovo božství. K problému patripasianismu v této době srv. M. Slusser, „The Scope of Patripasianism“, *StPatr* XVII/1, Oxford 1982, s. 169–175.

255 Srv. J 19,23n.

256 Slunce a měsíc.

257 Obraz připomíná „oblečení“ faraóna do neproniknutelné tmy jako šatu truchlení, srv. *PP* 20, 130.

258 Srv. *Mt* 27,51.

259 Srv. *Petrovo evangelium* 6, 21, in: J. A. Dus – P. Pokorný (eds.), *Neznámá evangelia*, s. 231.

260 Narážka na roztržení chrámové opony ve chvíli Kristovy smrti, srv. *Mt* 27,51. Podle raněkřesťanské tradice dlel v Chrámu anděl, který jej opustil ve chvíli Kristovy smrti. Literární předlohou je patrně líčení znamení, která předcházela zničení Jeruzaléma Titem r. 70 u Josepha Flavia, *Válka židovská* VI 5, 388, in: Praha 1965, s. 273, které přejímá Tacitus, *Dějiny* V 13, 3, in: *Z dějin císařského Říma*, překl. A. Minařík, A. Hartmann, V. Bahník, Praha 1976, s. 281. Melitónovým zdrojem jsou patrně židovsko-křesťanské *Závěti dvanácti patriarchů. XII. Závět' Benjamínova* 9, 4, in: Z. Soušek (ed.), *Knihy tajemství a moudrosti I. Mimo-biblické židovské spisy: pseudepigrady*, Praha 1998, s. 287, viz J. Daniélou, *Histoire des doctrines chrétiennes avant Nicée, 1*, s. 43 a 232n. K tomuto tématu u Melitóna a v soudobé křesťanské literatuře srv. C. Bonner, „The Angel and the Veil of the Temple“, in: *The Homily on the Passion*, s. 41–45.

τοῦ λαοῦ μὴ κωκύσαντος ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ κύριος
καὶ ὑψιστος ἔδωκεν φωνήν.

- 99 Διὰ τοῦτο, ὦ Ἰσραήλ, 730
ἐπὶ τοῦ κυρίου οὐκ ἐτ[ρόμαξ]ας,
<impugnatus ab hostibus contremuisti;>
ἐπὶ τοῦ κυρίου οὐκ ἐφοβήθης,
< >
ἐπὶ τοῦ κυρίου οὐκ ἐκώκυσας, 735
ἐπὶ τῶν πρωτοτόκων σου ἐκώκυσας·
κρεμαμένου τοῦ κυρίου οὐ περιεσχίσω,
ἐπὶ τῶν πεφονευμένων περιεσχίσω·
ἐγκατέλιπες τὸν κύριον, 740
[οὐχ] εὐρέθης ὑπ' αὐτοῦ·
οὐκ ἐδέξω τὸν κύριον,
οὐκ ἤλεήθης ὑπ' αὐτοῦ·
ἠδάφισας τὸν κύριον,
ἠδαφίσθης χαμαί.
(100) καὶ σὺ μὲν κείσαι νεκρός, 745
ἐκεῖνος δὲ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν
καὶ ἀνέβη εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν οὐρανῶν.
100 Κύριος ἐνδυσάμενος τὸν ἄνθρωπον 750
καὶ παθὼν διὰ τὸν πάσχοντα
καὶ δεθεὶς διὰ τὸν κρατούμενον
καὶ κριθεὶς διὰ τὸν κατάδικον
καὶ ταφείς διὰ τὸν τεθαμμένον

třebaže lid nenařikal, *Hospodin na nebi zaburácel*
*a Nejvyšší vydal svůj hlas.*²⁶¹

- 99 Protože ses, Izraeli, 730
nechvěl v přítomnosti Pána,
chvěl ses napadený nepřáteli;²⁶²
protože ses nebál v přítomnosti Pána,
<.....>
protože jsi nenařikal pro Pána, 735
nařikal jsi pro své prvorozené;
protože jsi neroztrhl svůj šat kvůli ukřižovanému Pánu,
roztrhl jsi ho pro svoje zabité;
protože jsi opustil Pána,
nebyl jsi jím nalezen;²⁶³ 740
protože jsi nepřijal Pána,
nesmiloval se nad tebou;
protože jsi srazil k zemi Pána,
byl jsi sražen k zemi.
(100) A ty ležíš mrtvý, 745
on však vstal z mrtvých²⁶⁴
a vystoupil do výšin nebes.²⁶⁵
100 Když Pán²⁶⁶ na sebe vzal podobu člověka²⁶⁷
a trpěl místo trpícího 750
a byl spoután místo zajatce
a byl souzen místo viníka
a byl pohřben místo pohřbeného,

261 Srv. Ž 18 (17 LXX), 14. Kosmická znamená provázející Kristovu smrt zmiňují kanonická evangelia, srv. *Mk* 15, 38 par. Také patrně narážka na divy při východu Izraele z Egypta.

262 *PP* 99 představuje patrně narážky na zničení Jeruzaléma Titem r. 70 n. l., možná v závislosti na *Lk* 19,44, a také na následné vyhnání Židů z Jeruzaléma r. 135 n. l., srv. K. W. Noakes, „Melito of Sardis and the Jews“, *StPatr* XIII/2, Berlin 1975, s. 243–249, zde s. 247.

263 Patrně narážka na podobenství o dobrém pastýři: Ježíš je představen jako dobrý pastýř hledající ztracenou ovci, lidstvo, srv. *J* 10,1 n; *Lk* 15, 4–7.

264 Aktivní forma slovesa jako v *PP* 8, 53; 101; 753; 105, 800.

265 Srv. *PP* 70, 493.

266 Srv. *F* 2,11; *J* 20,28.

267 *PP* 100–105. Triumf Krista a dar spásy.

- 101 ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ταύτην ἐβόησεν τὴν φωνήν·
 Τίς ὁ κρινόμενος πρὸς ἐμέ; ἀντιστήτω μοι.
 ἐγὼ τὸν κατάδικον ἀπέλυσα· 755
 ἐγὼ τὸν νεκρὸν ἐζωογόνησα·
 ἐγὼ τὸν τεθαμμένον ἀνίστημι·
 (102) τίς ὁ ἀντιλέγων μοι;
- 102 ἐγὼ, φησὶν ὁ Χριστός,
 ἐγὼ ὁ καταλύσας τὸν θάνατον 760
 καὶ θριαμβεύσας τὸν ἐχθρὸν
 καὶ καταπατήσας τὸν ἄδην
 καὶ δῆσας τὸν ἰσχυρὸν
 καὶ ἀφαρπάσας τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν οὐρανῶν·
 ἐγὼ, φησὶν ὁ Χριστός. 765
- 103 τοῖνυν δεῦτε πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἀνθρώπων
 αἱ ἐν ἁμαρτίαις πεφυραμέναι
 καὶ λάβετε ἄφεισιν ἁμαρτημάτων.
 ἐγὼ γάρ εἰμι ὑμῶν ἡ ἄφεισις,

- 101 vstal z mrtvých²⁶⁸ a svým hlasem zvolal:²⁶⁹
 „Kdo chce vést se mnou spory? Postavme se spolu!²⁷⁰“
 Já jsem osvobodil odsouzeného; 755
 já jsem vrátil život mrtvému;
 já křísím pohřbeného.
 (102) Kdo mi chce odporovat?
- 102 To já,“ praví Kristus,
 „to já jsem ten, který zničil smrt²⁷¹ 760
 a slavil vítězství nad nepřítelem²⁷²
 a svou nohou rozdrtil podsvětí
 a spoutal jsem siláka²⁷³
 a uchvátil jsem člověka do výšin nebes,²⁷⁴
 to já,“ praví Kristus.²⁷⁵ 765
- 103 „Pojďte tedy, všechny rodiny lidí,²⁷⁶
 které jste se poskvrnily hříchy,
 a přijměte odpuštění hříchů.²⁷⁷
 Neboť já jsem vaše odpuštění,²⁷⁸

268 Aktivní forma slovesa jako v PP 8, 53; 99, 746; 105, 800.

269 Soudní řeč, srv. PP 87, 634n, vložena do úst vzkříšeného přítomného Krista.

270 Srv. Iz 50,8.

271 PP 102, 759–764 je narážkou na sestup Krista do podsvětí. Viz také PP 71, 504. Melitón patrně přejímá tento motiv ze starší tradice, srv. J. Kroll, *Gott und Hölle*, Leipzig 1932, s. 1–125. Melitónův text je prvním dokladem užití tohoto motivu, který se stal později součástí římského vyznání víry (*Romanum*), v rámci liturgie. Nepřítomnost rozvinuté mytologie o Kristově sestupu do podsvětí potvrzuje rané datum vzniku Melitónova spisu, srv. A. Grillmeier, „Der Gottessohn im Totenreich. Soteriologische und christologische Motivierung der Descensuslehre in der älteren christlichen Überlieferung“, *ZKT* 71 (1949), s. 1–53, 84–203, zejména s. 8–12.

272 Srv. Ko 2,15.

273 Spoutaným „silákem“ je zde míněn přemožený ďábel, srv. Mt 12,29; Mk 3,27.

274 Míněno Kristovo lidství, které v sobě obsahuje celé vykoupené lidstvo.

275 Srv. F 2,5–11; 1Tm 3,16; Ef 4,8; 5,14; Ko 2,12–15; 1P 3,18n. Tato pasáž má liturgickou paralelu v eucharistické modlitbě Hippolytovy *Apoštolské*

tradice 4, in: Hippolyt Římský, *Apoštolská tradice*, Velehrad 2000, s. 20n, srv. C. Bonner, *The Homily on the Passion*, s. 23n.

276 Po zničení Chrámu slavili židé pesachový seder jako domácí liturgii v rámci rodiny. Sardská církev Melitónovy doby se také patrně scházela po domech a tvořila tak novou „rodinu“.

277 Srv. Sk 10,43; 26,18. Toto vybidnutí interpretovalo starší bádání jako pozvání ke křtu, srv. O. Perler, *Meliton de Sardes*, s. 204. Z textu však nelze vyvozovat, že po jeho přednesení následovalo udílení křtu, srv. R. Cantalamessa, *L'omelia „In S. Pascha“ dello pseudo-Ippolito di Roma. Ricerche sulla teologia dell'Asia minore nella seconda metà del II secolo*, Milano 1967, s. 282–287.

278 Srv. Ef 1,7. Následuje dvanáct prohlášení identity Krista, většina je janovských. K původu a významu tohoto označení viz: A. Norden, *Agnostos Theos*, Leipzig – Berlin 1913, s. 186–201. Výroky „já jsem“ (srv. Ex 3,14) naznačují, že spása není teprve eschatologicky očekávána, ale je přítomnou skutečností v podobě vzkříšeného Krista. U Melitóna je tak možné hovořit o určité „deeschatologizaci“, podobně jako je tomu u Eirénaia, srv. G. Racle, „Perspectives christologiques“, s. 268n; resp. o „realizované eschatologii“, srv. A. Stewart-Sykes, „The Asian Context of the New Prophecy and of *Epistula Apostolorum*“, *VC* 51

- ἐγὼ τὸ πάσχα τῆς σωτηρίας, 770
 ἐγὼ ὁ ἀμνὸς ὁ ὑπὲρ ὑμῶν σφαγείς·
 ἐγὼ τὸ λύτρον ὑμῶν,
 ἐγὼ ἡ ζωὴ ὑμῶν,
 ἐγὼ τὸ φῶς ὑμῶν,
 ἐγὼ ἡ σωτηρία ὑμῶν, 775
 ἐγὼ ἡ ἀνάστασις ὑμῶν,
 ἐγὼ ὁ βασιλεὺς ὑμῶν·
 ἐγὼ ὑμᾶς ἀναστήσω διὰ τῆς ἐμῆς δεξιᾶς·
 ἐγὼ ὑμᾶς ἀνάγω εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν οὐρανῶν·
 ἐκεῖ ὑμῖν δείξω τὸν ἀπ' αἰώνων πατέρα. 780
- 104** Οὗτός ἐστιν ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
 καὶ πλάσας ἐν ἀρχῇ τὸν ἄνθρωπον,
 ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν κηρυσσόμενος,
 ὁ ἐπὶ παρθένῳ σαρκωθεὶς,
 ὁ ἐπὶ ξύλῳ κρεμασθεὶς, 785
 ὁ εἰς γῆν ταφείς,
 ὁ ἐκ νεκρῶν ἀνασταθείς
 καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν οὐρανῶν,
 ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς,
 ὁ ἔχων ἐξουσίαν πάντα σῶζειν, 790
 δι' οὗ ἐποίησεν ὁ πατὴρ τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι
 αἰώνων.

(1997) 416–438, s. 436. Zatímco židé očekávali o pesachové noci příchod mesiáše, Melitón představuje vzkříšeného Krista jako přítomnou spásu. V pozdějším vývoji po Melitónovi se ovšem důraz na paschální očekávání druhého příchodu Krista znovu vrací.

279 PP 2, 12; 11, 70; 56, 411; 65, 465; 69, 496.

280 Srv. 1Tim 2,6. Jiné možné rukopisné čtení: λουτρόν – obmytí jako narážka na křest nejnovější badání nepřijímá.

281 Srv. J 11,25; 14,6.

282 Srv. J 8,12.

283 Srv. Ix 49,6; Sk 13,47.

284 Srv. J 11,25.

285 Srv. PP 91, 664.

- já jsem Pascha spásy,²⁷⁹ 770
 já jsem Beránek za vás obětovaný,
 já jsem vaše výkupné,²⁸⁰
 já jsem váš život,²⁸¹
 já jsem vaše světlo,²⁸²
 já jsem vaše spása,²⁸³ 775
 já jsem vaše vzkříšení,²⁸⁴
 já jsem váš král.²⁸⁵
 Já vás vzkřísím svou pravicí;
 já vás vedu do výšin nebes;²⁸⁶
 tam vám ukáži Otce, který je od věků.²⁸⁷ 780

- 104** To je ten, který učinil nebe a zemi²⁸⁸
 a na počátku utvořil člověka,
 který je ohlašován prostřednictvím Zákona a proroků,
 který v Panně přijal tělo,²⁸⁹ 785
 který byl pověšen na dřevo,
 který byl pohřben do země,
 který byl vzkříšen z mrtvých²⁹⁰
 a vystoupil do výšin nebes,
 který sedí po pravici Otce,²⁹¹
 který má moc všechno spasit, 790
 skrze něhož Otec učinil to, co je od počátku
 až do věčnosti.²⁹²

286 Tj. do ráje, odkud byl člověk vyhnán, srv. PP 47–48. Paralelou je přivedení Izraele do zaslíbené země oplývající mlékem a medem (Dt 26, 9).

287 L 1,70; Sk 3,21; 15,18.

288 Kristus stvořitel, srv. PP 81, 585.

289 Srv. též PP 70, 489.

290 Pasivní forma slovesa jako v PP 70, 492. Aktivní sloveso: PP 8, 53; 99, 746; 101, 753; 105, 800.

291 Tento obrat se v NZ nevyskytuje, srv. např. Ř 8,34: „po Boží pravici“. U Melitóna odráží rozvinutější trinitální nauku 2. století, nastiňující vztah mezi Otcem a Synem. Viz výraz „po pravici Otce“ v nikajsko-konstantinopolském vyznání (4. stol).

292 PP 104 připomíná formuli vyznání víry, srv. T. Halton, „Stylistic Device in Melito, ΠΕΡΙ ΠΑΣΧΑ“, s. 255.

- 105 οὗτός ἐστιν τὸ Α καὶ τὸ Ω·
οὗτός ἐστιν ἀρχὴ καὶ τέλος,
ἀρχὴ ἀνεκδιήγητος καὶ τέλος ἀκατάλημπτον· 795
οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός·
οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεύς·
οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς·
οὗτος <ὁ> στρατηγός·
οὗτος ὁ κύριος·
οὗτος ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν· 800
οὗτος ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς·
φορεῖ τὸν πατέρα καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς φορεῖται·
ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Μελίτωνος Περὶ Πάσχα

- 105 To on je *Alfa i Omega*;
to on je *počátek i konec*²⁹³
– počátek nevýslovný a konec nepostizitelný –;
to on je *Kristus*;²⁹⁴ 795
to on je král;
to on je Ježíš;
to on je velitel;
to on je Pán;
to on je ten, který vstal z mrtvých;²⁹⁵ 800
to on je ten, který usedl po pravici Otce;²⁹⁶
nese Otce a je nesen Otcem.²⁹⁷
*Jemu bud' sláva i moc na věky. Amen.*²⁹⁸

293 Srv. *Zj* 1,8; 21,6; k užití pojmu ἀρχη, o Kristu ve raněkřest'anské literatuře viz: G. Racle, „Perspectives christologiques“, s. 264, pozn. č. 2.

294 Srv. *J* 7,26, 41; *Sk* 9,22.

295 Aktivní forma slovesa jako v 8, 53; 99, 746; 101, 753.

296 Obraz „pravice“ je u Melitóna častý, srv. T. Halton, „Stylistic Device in Melito, ΠΕΡΙ ΠΑΣΧΑ“, s. 255.

297 Tato formulace je velmi neobvyklá a patrně také archaická. Mohla být inspirována texty *J* 10,30; 10, 38; 14,10; 17,21. První část: „nese Otce“

je christologická. Má zdůraznit Kristovo božství, které Melitón zastává v celém spise. Později mohla být chápána v modalistickém duchu. Druhá část: „je nesen Otcem“ je trinitární a vyjadřuje vztah Otce a Syna. Pozdější theologie zná pojmy „bohonosný“ a „nesený Bohem“, srv. Klément Alexandrijský, *Stromata* VII 13, 82, 2 (SC 428, 250–252).

298 Srv. *Zj* 1,6; další tři doxologie, které jsou adresovány Kristu jako v *Zj* a které člení spis, srv. *PP* 10, 64; 45, 300; 65, 450.